

**Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Факультет фінансів та обліку
Кафедра фінансів ім. С. І. Юрія**

Яворський Володимир Вікторович

Кваліфікаційна робота

**УДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ
БЮДЖЕТІВ В УКРАЇНІ**

спеціальність 072 – Фінанси, банківська справа та страхування
освітньо-наукова програма «Публічні Фінанси»

Виконав студент
групи ФПФм-21
Яворський В.В.

підпис

Науковий керівник:
к.е.н., доцент
Савчук С.В.

підпис

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту
«__» _____ 20__ р.
Завідувач кафедри

підпис

Тернопіль 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ДОХІДНОЇ БАЗИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ.....	7
1.1. Концептуалізація доходів місцевих бюджетів.....	7
1.2. Нормативно-правові засади формування дохідної бази місцевих бюджетів.....	14
Висновки до розділу 1.....	21
РОЗДІЛ 2. ДІЮЧА ПРАКТИКА ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УКРАЇНІ	22
2.1. Моніторинг дохідної бази місцевих бюджетів України.....	23
2.2. Аналіз основних параметрів податкових надходжень у структурі місцевих бюджетів.....	28
Висновки до розділу 2.....	34
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ЗМІЦНЕННЯ ДОХІДНОЇ БАЗИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ.....	36
3.1. Зарубіжний досвід формування доходів місцевих бюджетів.....	36
3.2. Перспективи вдосконалення формування дохідної бази місцевих бюджетів.....	43
Висновки до розділу 3.....	48
ВИСНОВКИ.....	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	53
ДОДАТКИ.....	60

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасні тенденції формування місцевих бюджетів формують соціально-економічні процеси різних територіальних громад. Місцеві органи самоврядування використовують свою автономію для впливу на економічні процеси та задоволення суспільних потреб. Це робить місцеві бюджети важливою складовою бюджетної системи країни. Однак їх розвиток суттєво залежить від законодавства, а також вимагає дбайливого контролю з боку державних та місцевих органів влади. Тому залишається актуальним питання про створення достатнього фінансового резерву в місцевих бюджетах.

Основний вплив на формування місцевого бюджету створюють обсяги прибутків організацій, установ, приватних підприємств та громадян, що є основними платниками податків. Від обсягу фінансових ресурсів регіону, що знаходяться в розпорядженні органів місцевого самоврядування, залежить реальне виконання бюджету цими органами та вплив на соціально-економічні процеси територіальної громади.

Враховуючи усі реформи, що відбулися за останні роки формування теоретичного підґрунтя доходів місцевих бюджетів та практики їх виконання, для вирішення соціально-економічних проблем та підвищення інвестиційної політики громад потрібно проводити подальші фінансові реформи. Це пов'язано із нарощуванням дохідної бази місцевих бюджетів, розподілом доходів між бюджетами різних рівнів. Окремо, потрібно також виділити і новітні чинники, які впливають на формування дохідної бази місцевих бюджетів та забезпечують їхню стабільність.

Формування доходів бюджетної системи завжди не давала спокою науковцям різних країн у форматі проблематики даного питання. Дана проблематика досліджена багатьма науковцями-фінансистами у своїх напрацюваннях, що зробило вагомий внесок у розвиток дослідження формування дохідної бази бюджетів, таких як В. Андрущенко, О. Бориславська,

В. Бурда, А.Вагнер, О.Василик, В.Венцель, І.Герасимчук, В. Горин, А.Даниленко, В. Дем'янишин, І. Заверуха, Е. Захарченко, Г.Зубко, О. Кириленко, А. Крисоватий, Т. Куценко, І.Онищук, В. Опарін, В. Пасенко, Л. Петряніч, І. Сидор, Л. Сідельникова, Я. Сіренко, Л.Штейн, С. Юрій та інші. Проте, зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів гостро потребує науково обґрунтованих підходів по розробці і впровадженню нових методів, моделей і соціальних механізмів щодо підвищення ефективності управління галуззю відповідно до соціально-економічного розвитку суспільства, саме тому вони потребують постійного моніторингу та подальшого фундаментального дослідження.

Метою кваліфікаційної роботи є розробка та дослідження інноваційних підходів для підвищення дохідної бази місцевих бюджетів шляхом збільшення ефективності політики фінансового забезпечення в бюджетній сфері з врахуванням покращення соціально-економічного становища територіальних громад та провадженням змін у законодавстві.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- дослідити концептуалізацію доходів місцевих бюджетів;
- проаналізувати функції місцевих бюджетів та основні принципи їх організації;
- визначити нормативно-правові засади формування дохідної бази місцевих бюджетів;
- здійснити моніторинг дохідної бази місцевих бюджетів України;
- здійснити аналіз основних параметрів податкових надходжень у структурі місцевих бюджетів;
- вивчити зарубіжний досвід формування доходів місцевих бюджетів;
- запропонувати перспективи вдосконалення формування дохідної бази місцевих.

Об'єктом дослідження виступає дохідна база місцевих бюджетів.

Предмет дослідження складається з вивчення аналітичних та практичних аспектів формування дохідної бази місцевих бюджетів.

Методологічна база дослідження. Основою цього дослідження є теоретичні та практичні методи, які конкретизуються науковими концепціями вітчизняних та зарубіжних науковців, законів щодо бюджетних відносин. Серед таких методів є узагальнення та порівняння, яке було використане у процесі розкриття змісту доходів місцевих бюджетів. Також до таких методів можна віднести ще статистичний і графічний аналіз, що використовувався при порівнянні, групуванні та вивчені шляхів формування доходів місцевих бюджетів; системний аналіз, який використовувався у розробці механізмів удосконалення дохідної бази: комплексний аналіз використовувався при розробленні рекомендацій щодо покращення дохідної бази місцевих бюджетів та включав статистичні спостереження.

Теоретичні та інформаційну базу дослідження складають: законодавчі акти Верховної Ради України, постанови Кабінету Міністрів України, нормативні документи, Конституція України, Податковий кодекс України, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», статистичні дані Міністерства фінансів України, наукові праці вітчизняних і зарубіжних науковців, періодичні наукові видання, аналітична література з досліджуваної проблематики та інші джерела.

Наукова новизна одержаних результатів. В кваліфікаційній роботі відображається характеристика та ґрунтовний аналіз формування дохідної бази місцевих бюджетів. Формування основних напрямів управління місцевими бюджетами дало можливість виявити основні чинники, які на це впливають та дослідити можливість оптимізації шляхів зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів. Визначення оцінки вибудованих механізмів захисту економічної ситуації в територіальних громадах в умовах проведення економічних реформ, що відображає особисте бачення зміцнення дохідної бази місцевих фінансів.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає у представленні висновків та наукових рекомендацій, які можуть слугувати основою для подальшого дослідження та покращення формування доходів місцевих бюджетів. Також рекомендації щодо зміцнення доходів місцевих

бюджетів були наведені певні критерії із застосування у інших країнах досвіду щодо формування місцевих бюджетів, для того щоб пізніше можна було б застосувати цей досвід у вітчизняній практиці.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження опубліковано у збірниках наукових праць кафедри фінансів ім. С.І. Юрія Західноукраїнського національного університету: Зарубіжний досвід формування доходів місцевих бюджетів (*Актуальні питання фінансової науки та практики, 2023*). Перспективи вдосконалення формування дохідної бази місцевих бюджетів (*Фінансове забезпечення сталого розвитку 2024*). Концептуалізація доходів місцевих бюджетів (*Актуальні питання фінансової науки та практики, 2024*).

Структура кваліфікаційної роботи. Робота складається з вступу, 3 розділів, висновків до розділів, загального висновку, списку використаних джерел. Основний обсяг роботи складає 53 сторінки, включаючи 9 таблиць, 19 рисунків, список використаних джерел із 64 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ДОХІДНОЇ БАЗИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

1.1. Концептуалізація доходів місцевих бюджетів

На теперішній час Україна постала перед питанням фінансування дефіциту місцевих фінансів, адже, перш за все, це пов'язано із недосконалою системою механізму регулювання міжбюджетних відносин. Посилення проблеми полягає у неможливості забезпечити фінансовими ресурсами місцевих бюджетів [3].

У сучасному суспільстві необхідно вжити конкретних заходів для забезпечення економічного розвитку окремих територіальних громад. [16] Визнання цілей державної фінансової політики включає в себе визнання важливості місцевих бюджетів як ключової складової будь-якого соціально-економічного утворення. Місцеві фінанси на рівні регіонів відображають систему розподілу, виявлення та ефективного використання фінансових ресурсів [7].

Багато вчених-економістів, таких як В.Венцель, І.Герасимчук, І.Онищук, Г.Зубко, Я.Казюк, А.Вагнер, Р.Гнейс, Л.Штейн, О.Василик, А.Даниленко, А.Бабич, В.Базилевич, К.Чижов та інші, зосередили свою увагу на дослідженні особливостей змісту, функцій та сутності місцевих бюджетів. Проте виникло багато різних визначень самого поняття «місцеві бюджети», оскільки вчені трактують його значення по-різному, базуючись на матеріальному змісті або їхньому розподільчому характері. [9].

Призначення місцевих бюджетів тісно пов'язане з місцевими фінансами, що є ключовою ланкою в цій системі. Отже, перед вивченням сутності місцевих бюджетів доцільно розглянути загальні принципи місцевих фінансів. [12]

Місцеві бюджети тісно пов'язані з місцевими фінансами і є їхньою основною ланкою. Тому перед тим як розглядатимемо сутність місцевих

бюджетів, варто звернути увагу і на загальні твердження поняття місцевих фінансів.

Таблиця 1.1.

Сутність місцевих фінансів

Автор	Сутність твердження
О. Василик	Для соціально-економічного розвитку територій забезпечує виконання покладених функцій на органів місцевого самоврядування у сукупності форм та методів фондів фінансових ресурсів.
В. Чижов	Є основною характеристикою доходів та видатків органів місцевих влади та підпорядкованим їм підприємствам або організаціям.
О. Кириленко	Відображає систему фінансових відносин, метою яких є реалізація покладених на органи місцевої влади функцій та завдань щодо використання та формування фінансових ресурсів.
М. Євдокімова	Система формування та розподілу власних та делегованих фінансових ресурсів органами місцевого самоврядування відповідно до виконуваних ними повноважень.
Ю. Маркуц	Є податковими доходами, видатками та трансферами, що надходять до місцевого бюджету та їхній розподіл та використання органами місцевої.
Л. Павлова	Виконання функцій органами місцевого самоврядування можливе саме завдяки економічним відносинам, що створюються при посередництві фондів грошових засобів.
В. Кравченко	Система формування, розподілу та використання фінансових ресурсів, для забезпечення виконання органами місцевої адміністрації покладених на них обов'язків.
А. Бабич	Соціально-економічні відносини, що виникають у процесі формування, розподілу та використання фінансових ресурсів, спрямованих на вирішення питань місцевого характеру.
В. Суторміна	Фінансові відносини спрямована на акумулювання частини суспільного продукту та його використання, відповідно до покладених на місцеву владу функцій.

Також деякі науковці стверджують, що місцеві фінанси і бюджет, загалом, виникли з зв'язку із створенням органів місцевого самоврядування та товарно-грошових ринків. Відповідно, виокремлюють три основні теорії щодо створення органів місцевого самоврядування та їхньої необхідності у виконанні їхніх функцій щодо формування, розподілу та використання місцевих фінансів і бюджетів [22].

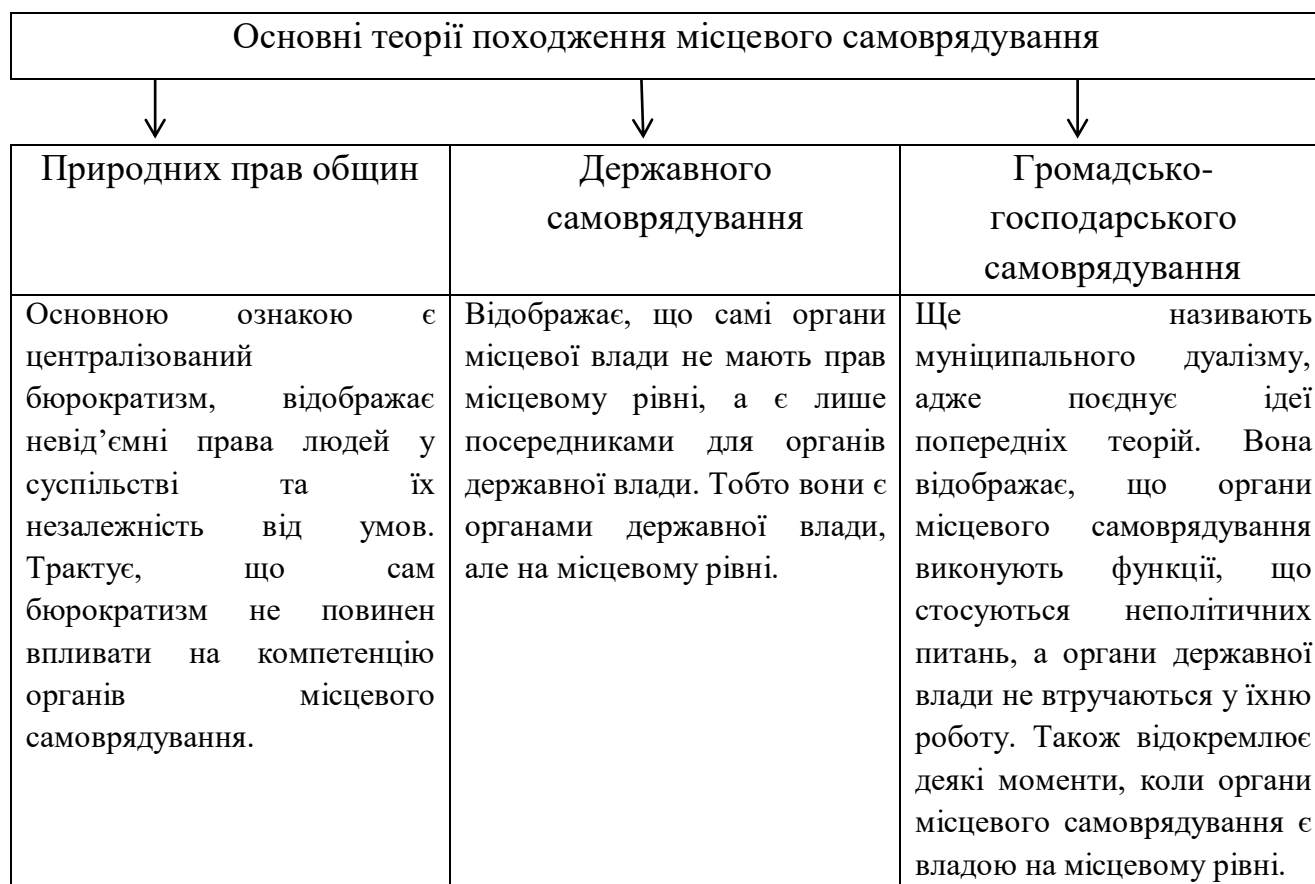

Рис. 1.1. Основні теорії походження місцевого самоврядування

Всі ці теорії сприяли формуванню сутності такого терміну як «місцеві фінанси» як системи, що формує, розподіляє та використовує грошові фонди фінансових ресурсів [5].

Фінансові ресурси, що надходять до місцевих бюджетів, грають важливу роль у реалізації різноманітних функцій. Однією з найважливіших з них є розподільча функція. Вона проявляється у формі доходів та видатків місцевих бюджетів, а також цільових фондів органів місцевої влади. Ці фінансові ресурси забезпечують органи місцевого самоврядування необхідними коштами для виконання їхніх функцій. Грошові кошти, що витрачаються з місцевих

бюджетів, спрямовуються на задоволення потреб та розвиток територіальних громад. Крім того, через міжбюджетні відносини, фінансові ресурси також розподіляються між іншими рівнями управління, такими як районні, обласні та загальнодержавні, для забезпечення фінансового вирівнювання між різними територіальними одиницями [4].

Контроль за складанням, розглядом, затвердженням та виконанням місцевих бюджетів є важливим елементом ефективного управління фінансовими ресурсами та майном на рівні територіальних громад. Ця функція спрямована на забезпечення раціонального та цільового використання коштів, а також на контроль за їхнім правильним розподілом та перерозподілом. Контрольна функція охоплює не лише місцевий бюджет, а й усі фінансові ресурси та майно, що перебувають у володінні та управлінні місцевих органів. Її мета полягає в забезпеченні прозорості та відповідності управління фінансами вимогам законодавства та потребам громади. Це дозволяє уникнути недоречного використання ресурсів, мінімізувати ризики корупції та забезпечити ефективність фінансових процесів на місцевому рівні [31]

Стимулююча функція полягає у тому, що органи місцевого самоврядування різним чином намагаються збільшити доходи місцевих бюджетів за допомогою податків і зборів, результативно залучити загальнодержавні надходження, шукають альтернативні джерела доходів та зацікавлені у ефективному використанні коштів, що надходять у розпорядження до органів місцевого самоврядування [23]. Найефективнішим втіленням даної функції є те, як саме зараз органи місцевої влади сприяють формуванню, розподілу та використанню місцевих бюджетів, яким саме чином відбувається заохочення перевиконання запланованих показників та самостійне використання фінансових ресурсів, що вдалося залучити [11].

Система формування місцевих фінансів складається з наступних принципів: розподіл функцій в межах повноважень органів державної та місцевої влади; розподіл доходів та видатків на міжбюджетному рівні; отримання власних доходів органами місцевого самоврядування та

самостійність у використанні ресурсів; фінансове вирівнювання за рахунок державної фінансової підтримки; вплив на засоби збільшення доходів до державного та місцевого бюджету; ефективне використання фінансових ресурсів; контроль щодо використання тих ресурсів, що уже накопичилися; гласність у формуванні, розподілі та використанні ресурсів, що уже поступили під контроль до органів місцевого самоврядування [2].

У наш час у Бюджетному кодексі України вказано, що місцеві бюджети є важливою складовою бюджетної системи, завдяки чому ідуть надходження до державних видатків. Але, перш за все, потрібно розмежувати сутність місцевих бюджетів та місцевих фінансів, адже ці поняття є дещо відмінними [6].

Кошти, що є матеріальною основою виконавчих органів місцевої влади називають місцевими бюджетами. У роботах різних науковців не відображається однозначного поняття щодо місцевих бюджетів, проте детально розкриваються притаманні їм функції: перерозподілу, фінансового контролю та стимулювання або ж самофінансування.

Для формування місцевого бюджету виконується принцип самостійності, який в свою чергу є складником фінансової безпеки держави. Досягнення поточних та прогнозуючих цілей розвитку на місцевому рівні забезпечує існування країни в економічній системі.

Рис. 1.2. Моделі формування місцевих бюджетів

Процес формування місцевих бюджетів ставить наступні завдання для їхнього вирішення:

- 1) перевірити джерела та обсяги доходів місцевого бюджету;
- 2) покращити систему доходів і видатків бюджетів;
- 3) рівень доходів і видатків спробувати прирівняти один з одним.

Попри це, також потрібно врахувати найвигіднішу систему цільових надходжень на міжбюджетному рівні та створення резервних надходжень. Постійний процес вибору найвигідніших рішень серед проектів місцевих бюджетів потребує застосування різних методик [18]. Під час формування місцевих бюджетів використовуються різні методи планування бюджету: прямого рахунку, нормативний, програмно-цільовий, аналітичний, екстраполяції, балансовий.

Таблиця 1.2.

Методи планування бюджету

Назва	Визначення
Прямого рахунку	Відображає детальне здійснення розрахунків усіх доходів та видатків.
Нормативний	Передбачає формування показників згідно певних критеріїв, що передбачаються чинним законодавством.
Програмно-цільовий	Досліджує можливість та тип ресурсів, які зможуть показати найкращий результат.
Аналітичний	Визначається зміна показника, в залежності від різних факторів, що на нього вплинули, відповідно до початкового періоду, тобто це не дуже конкретна величини якогось показника.
Екстраполяції	Базується на визначенні показника бюджету, що був досягнутий у попередній період розвитку і створює його стабільнішим.
Балансовий	Встановлює врівноважені показники між доходами та витратами, що є обов'язковою для економічного та соціального розвитку бюджетів.

Але усі ці методи, що сприяють ефективному формуванню та розподілу місцевих бюджетів мають деякі неточності. Зміни у доходах та витратах, викликані різними факторами, змінами у законодавстві, а також коливанням доходів, або, навпаки, їх зменшенням, і діяльність різних контролюючих органів ускладнюють точне передбачення за допомогою балансового методу. Екстраполяційний та аналітичний методи можуть негативно вплинути на ефективне використання бюджетних коштів через обмеженість даних та залежність від показників попередніх років [8].

Наказом Міністерства фінансів України №687 «Про затвердження Інструкції з підготовки бюджетних запитів» вказано, що селищні ради під час складання проектів використовують вказівки по підготовці запитів на бюджетному рівні [28]. При складанні плану щодо використання бюджетними коштами розпорядниками визначається зміст, мета, предмет, завдання, заходи, кількість отриманих фінансових ресурсів, результат роботи, врахування різного типу ресурсів, прогнози та програмні документи [30].

Рис. 1.3. Складання бюджетного запиту при плануванні місцевих бюджетів

Таким чином, сукупність коштів та фондів, що спрямовані на соціально-економічний розвиток регіонів відносяться до місцевих фінансових ресурсів. Фінансове забезпечення та соціальний і економічний розвиток господарств є основним змістом, згідно якого використовуються фінансові ресурси і кошти бюджетів [25]. Також потрібно дізнаватися та використовувати на практиці досвід формування бюджетів європейським країнами, відповідно до якого можна розглянути можливість створення справді дієвого механізму розподілу податків. Використовуючи цю систему буде формуватися відсоток частки від загальнодержавних доходів.

1.2. Нормативно-правові засади формування дохідної бази місцевих бюджетів

Місцевий бюджет включає у себе спеціальний і загальний фонди. Оформлення та планування місцевих бюджетів відбувається з використанням розрахунків планових показників на 2 або 3 роки, які формуються згідно бюджетних запитів у відповідних форматах (індивідуальний, загальний та додатковий). Формати цих запитів затверджені Міністерством фінансів України, а також вони включають особливості щодо формування проєкту місцевих бюджетів [27]. Ці проєкти затверджуються керівниками органів місцевої влади.

Фінансові ресурси місцевих бюджетів складаються з коштів місцевих і державних податків, пожертвувань спонсорів та меценатів, надходжень від підприємств приватної та комунальної власності, ресурсів державних цільових фондів та інші типи надходжень [33]. Відповідно до місця формування фінансових ресурсів, їх можна поділити на власні та перерозподілені. Власні фінансові ресурси утворюються на певній місцевій територіальній одиниці, в той час як перерозподілені – завдяки спрямованим загальнодержавним фінансам у місцевий бюджет, для компенсування умов недостатності ресурсів [38].

Згідно ст. 9 Бюджетного кодексу України, формування місцевих бюджетів складається з податкових і неподаткових надходжень, трансфери та доходи від операцій з капіталом [34]. До податкових надходжень відносяться усі податки та збори, що передбачаються українським законодавством. Неподаткові надходження включають в себе прибуток від доходів підприємств, доходи бюджетних установ, дохід від некомерційної господарської діяльності та інші. Щодо трансферів, то у літературі є безліч тлумачень щодо цього поняття [42]. Проте в Бюджетному кодексі України вказано, що це є надходження до місцевих бюджетів від інших органів державної чи місцевої влади, надходження з інших країн або міжнародних організацій (за це з місцевих бюджетів нічого виплачувати чи повертати не потрібно). Також ці трансфери можна поділити на дотації вирівнювання, субсидії, субвенції та кошти, що перераховуються між бюджетами та не мають відношення до попередніх категорій.

Згідно статті 69-1 Бюджетного кодексу України, до спеціального фонду місцевих бюджетів відноситься надходження до бюджету коштів від втрат лісо- та сільськогосподарського виробництва, внесок за об'єкти комунальної власності під час реєстрації, стягнення за порушення природного середовища під час господарської або іншої діяльності, екологічний податок, у відповідності до місцевих бюджетів – власні надходження бюджетних установ, цільові та добровільні внески місцевих фондів охорони навколишнього середовища, надходження цільових фондів від місцевих рад, надходження субвенцій з інших бюджетів, повернення у місцевий бюджет кредитів від індивідуальних сільських забудовників, повернення кредитів від молодих сімей (що були надані їм на купівлю або реконструкцію житла та відсоток за користування ними), надходження від інших держав (Європейського Союзу, міжнародних організацій, з державного бюджету інших країн, донорських організацій), бюджет розвитку місцевого бюджету (план формування і використання бюджетів відповідно до програми реалізації соціального та економічного розвитку міста) та інші доходи (що не відносяться до

вищеперерахованих категорій та зазначені у Законі про Державний бюджет України) [37].

Таблиця 1.3.

Формування місцевих бюджетів [29]

Фонди			
Загальний		Спеціальний	
Доходи	Видатки	Доходи	Видатки
1.Податкові надходження. 2.Неподаткові надходження. 3.Трансферти. 4.Від операцій з капіталом.	1.Поточні 2.Видатки розвитку	Перелік надано вище згідно статті 69-1 Бюджетного кодексу України.	Витрати відповідно до плану формування і використання бюджетів, згідно програми реалізації соціального та економічного розвитку міста.

Згідно порядку формування бюджетного законодавства, відбувається створення бюджетів розвитку, які являють собою певні суми фінансових ресурсів для покриття видатків на інвестиційну та інноваційну діяльність, що розраховані на соціально-економічний розвиток соціальних програм та реалізації державної влади на певній територіальній одиниці та відповідних прав і свобод громадян [16]. Бюджети розвитку мають важливе значення для процесу виробництва, споживання, обміну та розподілу всієї сукупності послуг та матеріальних благ, а також виконання економічних програм покращення сільських територій. До основних видатків слід віднести ті, що не відносяться до зменшення, не залежно від надходження фінансових ресурсів [20]. До складу видатків місцевих бюджетів можна віднести:

- 1) Придбання матеріалів, послуг і тому подібне.
- 2) Витрати пов'язані із купівлею лікарських препаратів та речовин.
- 3) Надання суб'єктам заробітної плати та коштів на відрядження [39].
- 4) Виплата коштів робітникам бюджетних установ.

5) Оплата комунальних послуг.

Складові (доходи, кредитування, видатки і фінансування) місцевих бюджетів загального і спеціального фондів можна коротко систематизувати у таблиці.

Таблиця 1.4.

Формування місцевих бюджетів загального і спеціального фондів [21]

Складові частини	Загальний фонд	Спеціальний фонд
Доходи	Доходи нецільового характеру, що не відносяться до спеціального фонду.	Виключно доходи цільового спрямування, до яких також можна віднести надходження бюджетних організацій.
Кредитування	Згідно нових надходжень надається кредит з бюджету, а також отримання бюджету з нецільового призначення повернених кредитів.	Надання коштів у кредит відповідно до надходжень спеціального фонду, а також отримання бюджету з цільовим призначенням повернених кредитів.
Фінансування	Надходження фінансів до фонду загального спрямування.	Надходження фінансів до фонду спеціального спрямування.
Видатки	Сплачуються відповідно до доходів нецільового характеру загальних фондів.	Сплачуються відповідно до визначених доходів спеціального фонду, враховуючи і власні надходження фонду.

До недоліків системи формування місцевих бюджетів можна віднести те, що видатки скорочуються при виконанні бюджету за умови зменшення його дохідної частини. Зазвичай це може бути пов'язано з неправильним складанням бюджету, виникнення непередбачуваних обставин, тощо [36].

Доходи місцевих бюджетів регулюються органами місцевого самоврядування згідно діючого законодавства. До їх методичних основ варто віднести: місцеві податки та збори, міжбюджетні трансфери (які включають в

собі дотації, субвенції та субсидії) та частину від загальнодержавних податків та зборів (що включає в себе також і обов'язкові платежі, що не відносяться до цієї категорії) [41].

Згідно стаття 10 Податкового кодексу України, встановлюється певний перелік податків та зборів, які кожна сільська, селищна чи міська ради можуть встановити на відведених їм під підпорядкування територій. До місцевих податків відносять податок на майно, що включає в себе податок на нерухоме майно (що не відноситься до земельної ділянки), на земельну ділянку та транспортний податок. Також до місцевих податків відноситься і єдиний податок, що є основним підприємницьким податком, він сплачується на спрощеній основі суб'єктами господарської діяльності. До місцевих зборів можна віднести туристичний збір та збір за паркування транспортних засобів. Податок на майно та єдиний податок встановлюються виключно місцевими радами.

Відповідно до податкового кодексу України місцеві ради встановлюють відповідно до вимог законодавства податок на майно (нерухоме майно, що не відноситься до земельної ділянки та транспортний податок) та встановлених зборів. Податки та збори, що не встановлені згідно Податкового кодексу України, місцевим радам встановлювати заборонено.

До міжбюджетних трансферів, згідно статті 98 Бюджетного кодексу України, відносяться дотації, субвенції та субсидії, які являють собою кошти, що безоплатно і безповоротно передаються з одного бюджету до іншого. Дотація включає в себе допомогу з бюджету вищого рівня бюджету нижчого рівня, базується на принципі безвідплатності та безповоротності, вона надається у випадку, коли видатки перевищують доходи. Щодо субвенцій, то згідно чинного законодавства, вони використовуються згідно порядку, визначеного органом, який прийняв рішення про надання субвенції. Тобто це форма грошової допомоги, яку використовують для конкретних цілей. А субсидія включає надання грошової допомоги органам місцевого

самоврядування, іншим державам, юридичним особам за рахунок коштів державного бюджету та спеціальних фондів.

Нарахування від загальнодержавних податків та зборів (що включає в себе також і обов'язкові платежі, що не відносяться до цієї категорії) включають в себе наступні нарахування:

- 1) Податку на прибуток.
- 2) ПДВ (податок на додану вартість).
- 3) Акцизного податку.
- 4) Надходження коштів через використання природних надр, води та лісових ресурсів.
- 5) Отримання коштів за реєстрацію суб'єктів господарської діяльності та ліцензії.

Таблиця 1.5.

Доходи місцевих бюджетів

Доходи місцевих бюджетів, що регулюються		
Місцеві податки та збори	Міжбюджетні трансферти	Нарахування від загальнодержавних податків та зборів (що включає в себе також і обов'язкові платежі, що не відносяться до цієї категорії)

Доходи місцевих бюджетів в деяких джерелах також трактують як фінансові відносини щодо розподілу валового внутрішнього продукту, тобто використовується частина валового внутрішнього продукту для забезпечення виконання державою покладених на неї функцій [40]. Основний вплив на формування місцевого бюджету створюють обсяги прибутків організацій, установ, приватних підприємств та громадян, що є основними платниками податків. Ці надходження поєднуються у централізовані фінансові ресурси та зберігаються у державному бюджеті. Усі ці доходи, що зосереджені у бюджеті формуються саме завдяки сплаті фізичними та юридичними особами податків,

зборів та інших платежів, що формуються з інших джерел, відповідно до чинного законодавства України.

Так як місцевий бюджет включає у собі план дій певної територіальної громади щодо фінансового накопичення, то відповідно до чинного законодавства, вони мають окремо виділену структуру доходів, що поділяються на власні, закріплені та регульовані [14].

Власними доходами вважаються, надходження до місцевих бюджетів від певних територій, що підпорядковуються певним органам місцевої влади (які займаються діяльністю на цих територіях) і формуються ці надходження відповідно до рішень органів місцевої влади. У цьому випадку дохід формується переважно з місцевих податків та зборів, які формують ресурсний потенціал органів територіальних громад.

Регульованими вважаються доходи, які передаються від бюджетів вищого рівня до бюджетів нижчого рівня у вигляді міжбюджетних трансферів [15].

До чинників формування місцевих бюджетів також потрібно віднести і наступні поняття:

- 1) Діяльність держави у фінансовій сфері спрямована на підтримання національної економіки шляхом формування та розподілу суспільного та валового внутрішнього продукту.
- 2) Виконавчі органи місцевої влади створюють план соціального, культурного й економічного розвитку при формуванні місцевих бюджетів.
- 3) Перерозподіл фінансових ресурсів відбувається пропорційно завдяки місцевим бюджетам.
- 4) Призначенням бюджетів є сприяння роботі власного національного виробника.
- 5) Фінансові плани територіальних громад формуються завдяки місцевим бюджетам відповідних адміністративно-територіальних одиниць.
- 6) Зведений бюджет фінансується завдяки формуванню, використанню та розподілу місцевих бюджетів.

7) Використання міжбюджетних трансфертів, які спрямовані на фінансове вирівнювання бюджету.

Таким чином, місцеві бюджети формуються завдяки принципам та певних фінансових та правових нормах, що закріплені у чинному законодавстві та регулюються органами державної влади та місцевого самоврядування. А посилення самої ролі органів місцевої влади може посприяти формуванню місцевого бюджету в плані фінансової стабільності і самостійності, покращення розвитку адміністративно-територіальних одиниць на соціально-економічному рівні, створення систематизованого процесу сплати місцевих податків та зборів, використання потенціалу громад з більшою ефективністю, в результаті чого покращення якості надання послуг для населення.

Висновки до розділу 1.

1. Під час дослідження, було розглянуто теоретичні основи формування місцевого бюджету. Під час роботи було досліджено основні розуміння поняття щодо місцевих бюджетів і місцевих фінансів. Підсумували існуючу систему формування місцевих бюджетів, розглянувши при цьому загальний та спеціальний фонди. Розглянуто процес планування бюджетів та певних методів удосконалення механізму формування місцевих бюджетів.
2. Під час формування місцевих бюджетів враховується також і наявність умов для економічної безпеки держави, адже це є одним із основних чинників формування фінансової подушки державного бюджету. Відповідно, найважливішу роль також у формуванні місцевого бюджету відіграють власні доходи, які, в основному, формуються за допомогою місцевих податків та зборів, що встановлені відповідними органами місцевої влади. Було встановлено принципи формування бюджетного процесу на місцевому рівні, що сприятиме розвитку місцевості.

РОЗДІЛ 2. ДІЮЧА ПРАКТИКА ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УКРАЇНІ

2.1. Моніторинг дохідної бази місцевих бюджетів України

Аналіз виконання місцевих бюджетів за 2023 рік показує суттєву відмінність від 2022 року в бік зростання. При цьому варто відмітити, що надходження до державного бюджету також значно зросли, порівняно з 2022 роком. Так, приріст доходів загального фонду без трансфертів (фактично власні доходи: в основному це податкові надходження) по місцевих бюджетах за 2023 рік складає +11,0% (+43,8 млрд грн), в порівнянні із 2022 роком. В той же час, приріст доходів по державному бюджету складає +21,1% (+212,9 млрд грн). Такий приріст по державному бюджету зумовлений значним ростом надходжень від податку на додану вартість з ввезених на митну територію України товарів (+44,7% або +113,1 млрд грн) та акцизного податку (+63,5% або +65,0 млрд грн). Варто також зауважити надзвичайно високий ріст доходів власних надходжень бюджетних установ, які по державному бюджету у 2023 році склали 767,0 млрд грн, натомість в 2021 році такі надходження склали лише 51,3 млрд грн, в 2022 році – 202,1 млрд грн. Фактично приріст власних надходжень бюджетних установ у 2023 році, порівняно із 2022 роком, по державному бюджету в абсолютному вимірі склав +564,69 млрд грн.

Ріст по місцевих бюджетах зумовлений зростанням надходжень податку із доходів фізичних осіб (+6,3% або +17,2 млрд грн), єдиного податку (+18,2% або +8,6 млрд грн), акцизного податку (+63,3% або +8,0 млрд грн) та податку на майно (+19,1% або +7,0 млрд грн).

При цьому, якщо порівнювати 2023 рік із довоєнним 2021 роком, приріст місцевих бюджетів складає +25,5%, на відміну від державного бюджету із приростом +13,9%.

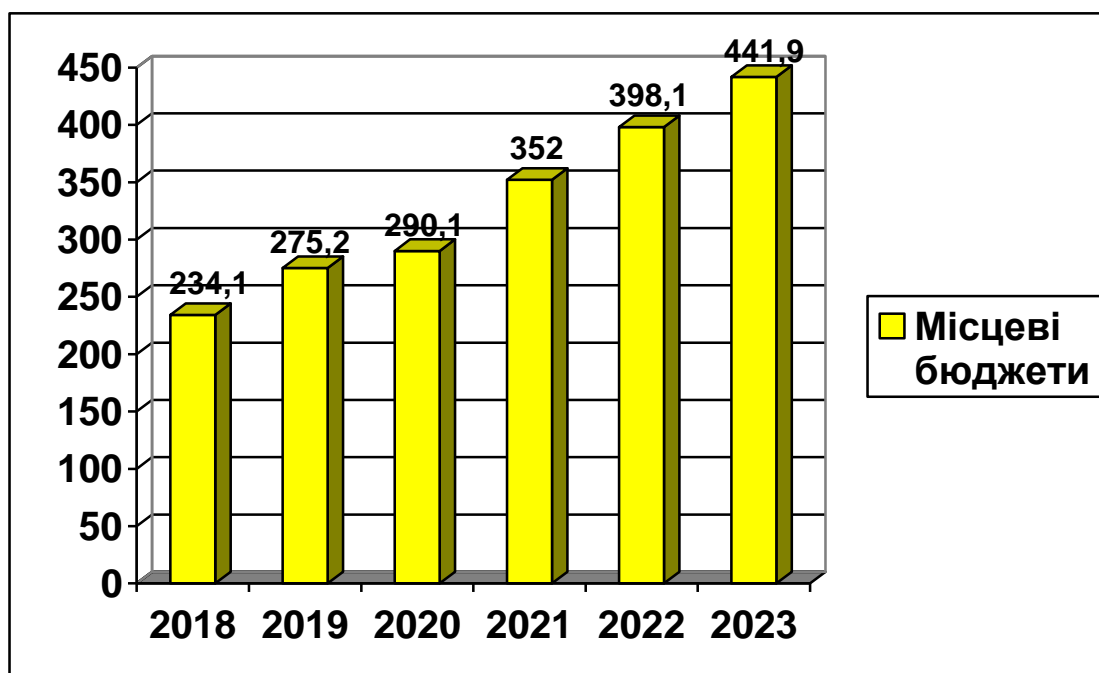

Рис. 2.1. Доходи загального фонду без трансфертів за 2018-2023рр. [47].

За 2023 рік до загального фонду місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) надійшло 441 875,0 млн гривень.

Приріст надходжень до загального фонду проти 2022 року склав 11,0% або + 43 821,8 млн гривень.

Не забезпечено приросту доходів по 4-х областях – Луганській (-59,9%), Херсонській (-28,0%), Донецькій (-16,2%) та Запорізькій (-5,3%) (Додаток А).

Загалом за 2023 рік надходження до місцевих бюджетів перевищили видатки на 5,8 млрд грн, при цьому дефіцит по державному бюджету склав -1,3 трильйона грн, який покривався за рахунок фінансування, зокрема зовнішніх запозичень.

Нижче наведена помісячна динаміка доходів державного та місцевих бюджетів у 2023 році. На відміну від 2022 року, надходження державного бюджету у 2023 році є більш плановими відносно видатків.

Приріст по місцевих бюджетах був від'ємним лише у вересні (-1,4 млрд грн), листопаді (-26,2 млрд грн) та грудні (-67,3 млрд грн), що зумовлено

вилученням військового ПДФО, по решті місяців приріст був додатнім, зокрема, у січні доходи перевищували видатки на 22,2 млрд грн.

Рис. 2.2. Помісячна динаміка доходів та видатків державного та місцевих бюджетів [47].

Разом з цим, зважаючи на значний приріст надходжень до державного бюджету та вилучення з 1 жовтня 2023 року податку на доходи фізичних осіб з грошового забезпечення, грошових винагород та інших виплат, одержаних військовослужбовцями та особами рядового і начальницького складу, частка доходів місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету впала з 24,4% у 2022 році до 17,8% у 2023 році, що є нижчим рівня 2015 року та дорівнює показнику 2011 року.

Відповідно до завдань Бюджетної декларації на 2022-2024 роки, «Державна бюджетна політика щодо місцевих бюджетів та міжбюджетних

відносин у 2022-2024 роках реалізовуватиметься шляхом забезпечення динаміки доходів, що зараховуються до місцевих бюджетів, збереження рівня їх надходжень не нижче 20 відсотків доходів зведеного бюджету України та зменшення частки трансфертів в доходах місцевих бюджетів».

Рис. 2.3. Частка місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету (без трансфертів) [47].

При цьому, згідно зі Стратегією реформування системи управління державними фінансами на 2022-2025 роки, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1805-р, частка доходів місцевих бюджетів (без трансфертів) у зведеному бюджеті України на 2023 рік була задекларована на рівні 25% (додається).

Таблиця 2.1

Індикатори за якими визначається прогрес у досягненні запланованих результатів [47].

індикатор	Базове значення	2021 рік	2022 рік	2023 рік	2024 рік	2025 рік
Зміна фактичного показника обсягу трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам за звітний період до затвердженого планового показника, %	-0,6(0)	не більше 1	не більше 1	не більше 1	не більше 1	не більше 1
Частка доходів місцевих бюджетів (без урахування трансфертів) у зведеному бюджеті України, %	22,6	24	24,5	25	25,5	26

Якщо розглядати помісячну динаміку надходжень до місцевих бюджетів за 2021-2023 роки, помітним є значне зниження надходжень у 2022 році, починаючи з березня через повномасштабне вторгнення, але вже в травні показники відновились вище рівня довоєнного 2021 року. Громади показали свою стійкість, фінансову автономію та стабільність у фінансуванні публічних послуг. Публічне управління на місцевому рівні та виконання всіх повноважень (як власних так і делегованих) було забезпечено ефективними управлінськими рішеннями на місцях завдяки децентралізації.

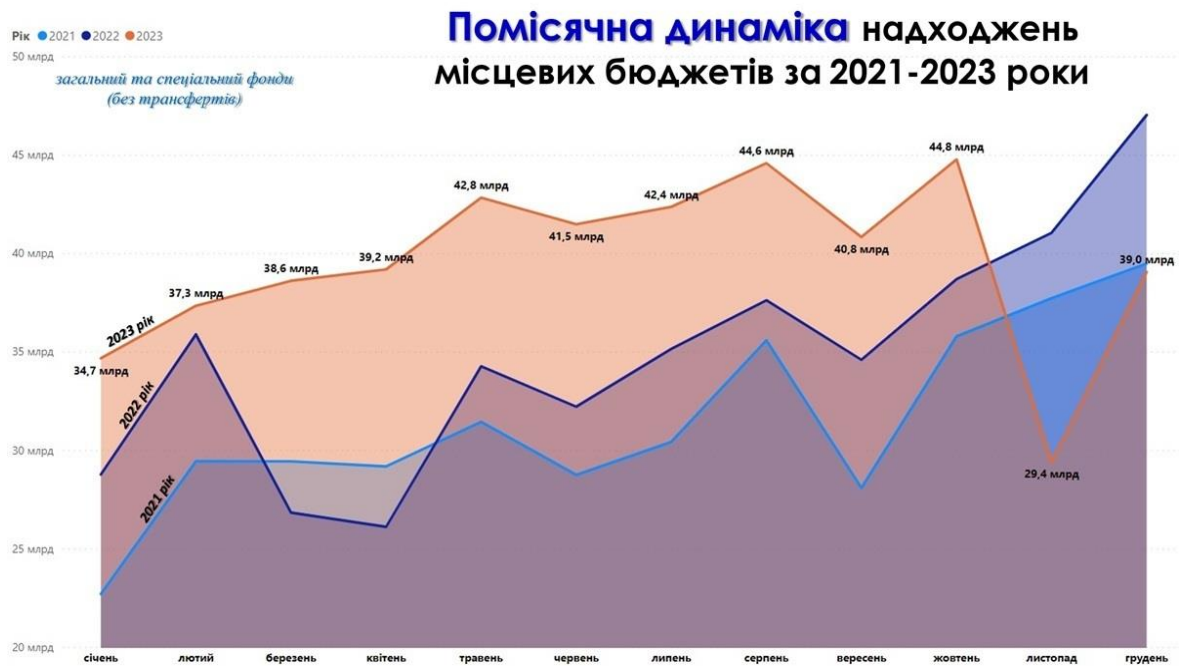

Рис. 2.4. Помісячна динаміка надходжень місцевих бюджетів за 2021-2023рр. [47].

Розглядаючи приріст доходів місцевих бюджетів в розрізі типів місцевих бюджетів, помітними є значні надходження міст та столиці. Так обсяг надходжень до загального фонду без трансфертів (фактично власні доходи) бюджету міста Києва перевищує сукупні доходи всіх обласних бюджетів та знаходиться на рівня всіх сукупних доходів сіл та селищ України. При цьому, бюджет міста Києва не бере участі у вирівнюванні податкоспроможності місцевих бюджетів. Приріст надходжень по містах у 2023 році, порівняно із 2021 роком, склав +28,6%, по Києву +21,8%, по селищах +28,2%, по селах +34,5% (Додаток Б).

Розглядаючи найбільші за обсягами надходження до державного та місцевих бюджетів, помітним є значне зростання власних надходжень бюджетних установ (787,2 млрд грн), які у 2023 році перевищили ПДФО, міжнародні гранти, ПДВ, акциз та податок на прибуток, які є ключовими надходженнями (Додаток В). Це вперше неподаткове джерело надходжень перевищило основні податкові надходження. Вагомими надходженнями для місцевих бюджетів залишається ПДФО, єдиний податок, майнові податки, роздрібний акциз.

2.2. Аналіз основних параметрів податкових надходжень у структурі місцевих бюджетів

В українській практиці доходи місцевих бюджетів компонуються з власних джерел та міжбюджетних надходжень. Понад 88% загальної суми власних доходів місцевих бюджетів становлять податкові надходження, близько 10% – неподаткові надходження, решта – інші надходження (кошти від продажу основного капіталу, цільові фонди, донорські кошти, отримані від ЄС та міжнародних організацій тощо)

Обсяг надходжень податку на доходи фізичних осіб за 2023 рік склав 289 370,8 млн гривень.

Приріст надходжень ПДФО до минулого року становить 6,3% або + 17 149,1 млн гривень. Із 13 регіонів, що мають темпи приросту ПДФО вищі за середній показник по Україні, 3 регіони забезпечили приріст понад 15% (Київська (+19,1%), Черкаська (+17,2%) області та м. Київ (+15,7%)).

Найнижчий приріст цього податку мають Хмельницька (+2,4%) та Сумська (+2,7%) області. Не досягнуто рівня попереднього року по Луганській (-58,5%), Херсонській (-24,7%), Донецькій (-18,5%), Запорізькій (-4,9%) та Миколаївській (-3,1%) областях.

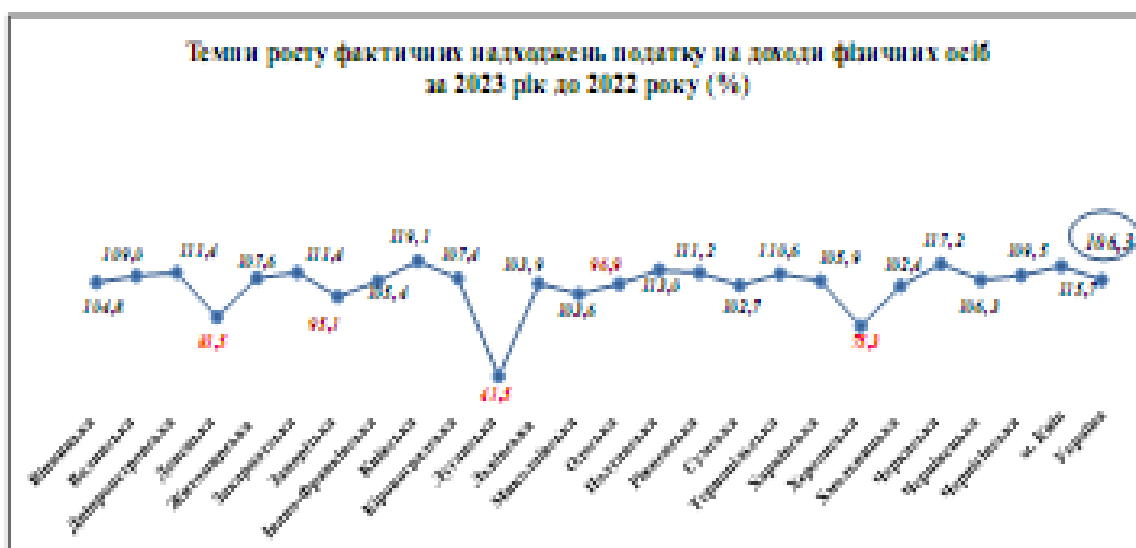

Рис. 2.5. Темпи росту фактичних надходжень податку на доходи фізичних осіб за 2023 рік до 2022 року (%) [47].

На рис. також помітним є значне відновлення надходжень до місцевих бюджетів у 2023 році та стрімке падіння наприкінці року через вилучення військового ПДФО, яке було вилучено з 1 жовтня 2023 року Законом України від 08.11.2023 3428-IX «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо забезпечення підтримки обороноздатності держави та розвитку оборонно-промислового комплексу України». Тобто вилучення відбулося попереднім місяцем, тому було скориговано надходження у листопаді 2023 року.

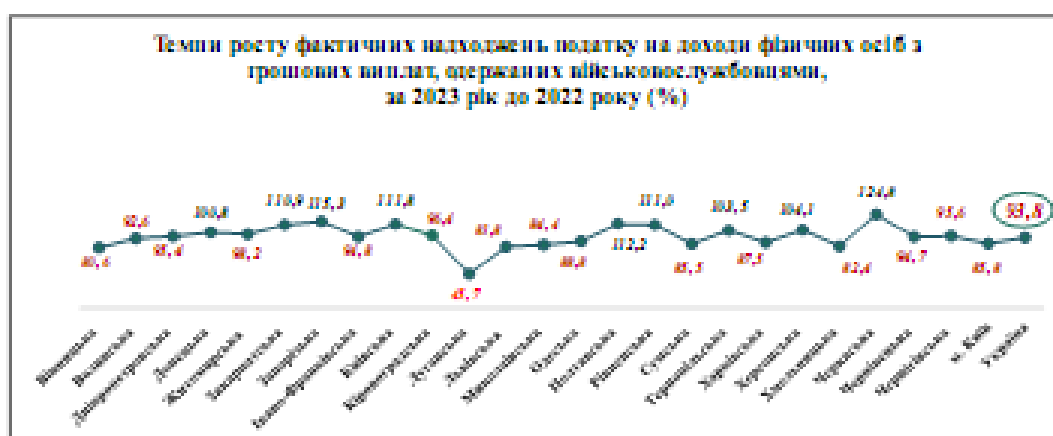

Рис. 2.6. Темпи росту фактичних надходжень податку на доходи фізичних осіб з грошових виплат, одержаних військовослужбовцями, за 2023 рік до 2022 року (%) [47].

Надходження єдиного податку склали 55 770,4 млн грн, збільшення надходжень проти 2022 року становить + 18,2%, або на 8 598,7 млн грн більше.

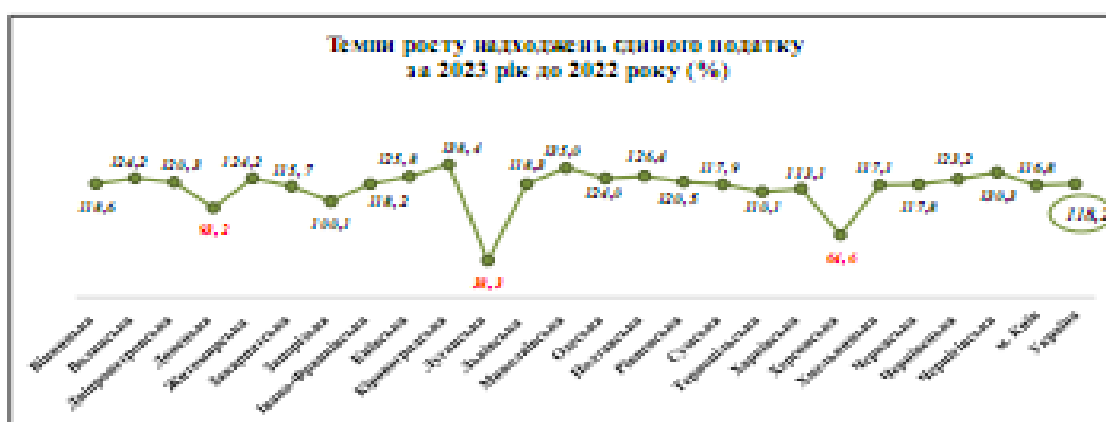

Рис. 2.7. Темпи росту надходжень єдиного податку за 2023 рік до 2022 року (%) [47].

Надходження плати за землю склали 34 529,7 млн грн, збільшення надходжень проти 2022 року становить +16,8%, або +4 961,4 млн гривень.

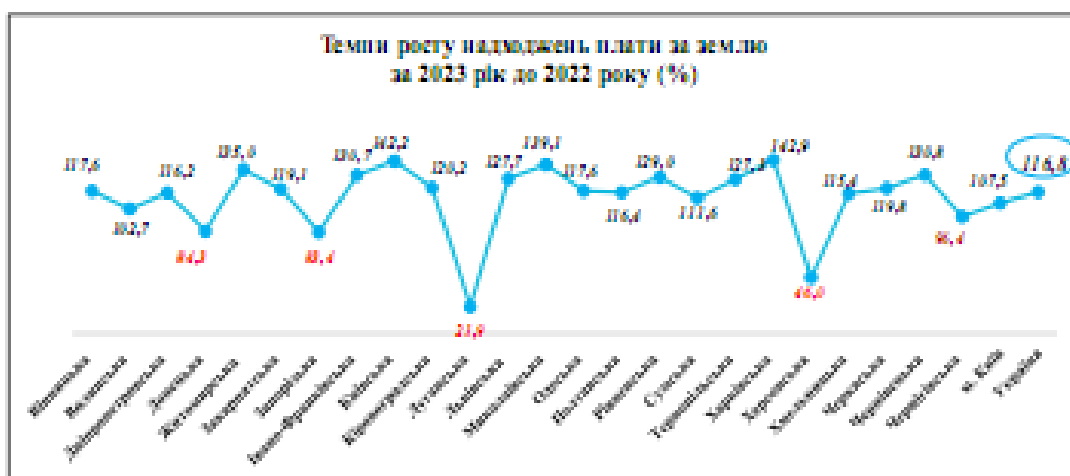

Рис. 2.8. Темпи росту надходжень плати за землю за 2023 рік до 2022 року (%) [47].

Фактичні надходження податку на нерухоме майно за 2023 рік склали 9 140,0 млн грн, збільшення надходжень порівняно з минулим роком становить +28,4%, або на 2 021,1 млн грн більше.

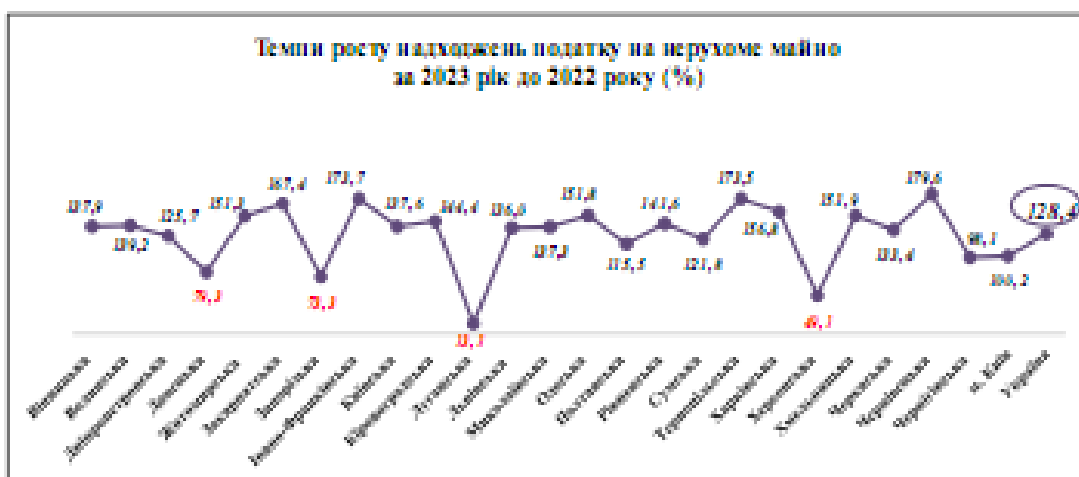

Рис. 2.9. Темпи росту надходжень податку на нерухоме майно за 2023 рік до 2022 року (%) [47].

Акцизного податку за 2023 рік надійшло 22 399,3 млн грн, що більше від надходжень цього податку за 2022 рік на 9 317,8 млн грн, або +71,2%.

- акцизного податку – 108,4%;
- податку на прибуток підприємств приватного сектору економіки – 123,2%.

Формування та зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів є одним з найактуальніших питань в українській фінансовій літературі. Рівень утворення місцевих фінансів та діяльності органів місцевого самоврядування перебувають у не найкращому стані та потребують проведення певних дій щодо його покращення. Це все спричинене військовими подіями на сході. Тому основною причиною виступає неякісне управління місцевими фінансами, адже спостерігається занадто малий обсяг місцевих доходів та в більшості усе компенсується міжбюджетними трансфертами.

Не зважаючи на це все, неподаткові надходження є незначними і складають досить малу частку для місцевих бюджетів, вони мають стійку динаміку до зростання, хоч і не значну.

Одним з найоптимальніших рішень було б те, що потрібно посилити фіскальне значення податкових доходів, адже тоді б в місцевих бюджетів можна було б посилити ефективність мобілізації коштів та забезпечення органам місцевого самоврядування виконання своїх функцій на більш стійкішій платформі. Під час формування місцевих доходів не слід забувати про такий важливий критерій як економічна ефективність та спонукати органів місцевого самоврядування до виконання своїх обов'язків, тобто викликати зацікавленість до професійного зростання.

Наразі діяльність органів місцевої влади є недостатньо відкритою для реалізації бюджетних процесів. Також важливою проблемою, що описують громадяни є те, що сама інформація щодо виконання бюджету громади є важкодоступна і крім цього самий формат подання інформації для громадян є таким, що важко запам'ятовується [56].

Проблемними аспектами щодо формування дохідної бази залишаються мала компетентність органів місцевої ради щодо прийняття фінансових рішень.

Не розраховане використання доходів на делеговані обов'язки, що пов'язано із зменшенням можливих витрат.

Фіскальний потенціал податку на нерухоме майно може виступити драйвером забезпечення фінансовими ресурсами ОТГ в ракурсі виконання соціальних, економічних, екологічних, інфраструктурних, аграрних, інноваційних та інвестиційних проектів громади.

Також слід наголосити, що ОТГ повинні звертати увагу на перспективність та диверсифікацію фіскальних можливостей земельного податку. Адміністрування ПДФО залежить від кількості робочих місць та враховує низку преференцій, що впливає на його фіскальний потенціал, а земля як об'єкт оподаткування залишається стабільним джерелом. Світова практика свідчить, що здебільшого, земля оподатковується у складі податку на нерухоме майно за єдиною ставкою на базі комбінованої оцінки вартості землі та розташованих на ній будівель. За такою системою оподаткування земля виступає як компонент, що підлягає інвестуванню. На відміну від оподаткування вартості землі, оподаткування нерухомості часто поєднує грошові потоки і методи адміністрування на всіх рівнях влади.

Одночасно з можливістю самостійно акумулювати фінансові ресурси громад в рамках державної підтримки було створено Державний фонд регіонального розвитку України, з якого направляються кошти на зведення та поліпшення різноманітних інфраструктурних об'єктів. Як додатковий фінансовий інструмент для розвитку об'єднаних територіальних громад цей Фонд покликаний сприяти покращенню умов розвитку громад. Основним завданням даного Фонду визначено забезпечення реалізації регіональних інвестиційних проектів, втілення місцевих ініціатив та сприяння підвищенню регіональної конкурентоспроможності. Саме конкурентоздатність муніципалітетів наразі потребує імплементації принципів фіскального федералізму країн ЄС, в яких податкові стимули поживляють бізнес середовище, приваблюють інвестиційні потоки, дозволяють запуснути

«стартап» проекти, забезпечити імміграцію трудових (інтелектуальних ресурсів) до територіальної громади.

Наразі органи влади об'єднаних територіальних громад переходять від характерної для них раніше концепції споживання та пасивного очікування ресурсів із боку держави на центральному рівні до активних процесів та дій, зорієнтованих на формування ефективного апарату управління, зосереджують ресурси на розвиток об'єднаних територіальних громад, здійснюють оцінку ефективності використання бюджетних ресурсів, а також нівелюють та ліквідують процеси неефективного, неоптимального їхнього спрямування. Резюмуємо, що покращення соціальних стандартів у громадах має відбуватися також внаслідок направлення коштів на реалізацію проектів розвитку енерго- та ресурсозберігаючих технологій у соціально-побутовій сфері, туристичної та рекреаційної сфери, раціональне та ефективне використання невідновлювальних ресурсів, розбудова комунікаційно-інфраструктурних складових тощо.

Висновки до розділу 2.

1. Найчисленніші доходи, які будують основні критерії формування дохідної бази місцевого бюджету за 2023 рік, то податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості, податок та збір на доходи фізичних осіб, податок на прибуток підприємств, рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів, рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів, рентна плата за користування надрами, внутрішні податки на товари та послуги, місцеві податки, податок на майно, доходи від власності та підприємницької діяльності, плата за розміщення тимчасово вільних коштів місцевих бюджетів, адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності, плата за надання адміністративних послуг, державне мито, інші неподаткові надходження, офіційні трансферти.

2. Наразі діяльність органів місцевої влади є недостатньо відкритою для реалізації бюджетних процесів. Також важливою проблемою, що описують громадяни є те, що сама інформація щодо виконання бюджету громади є важкодоступна і крім цього самий формат подання інформації для громадян є таким, що важко запам'ятовується. Якщо поспостерігати за прогнозами аналітиків та, загалом, за станом економіки, то можна замітити, що державна бюджетна політика щодо міжбюджетних відносин та місцевих бюджетів з 2020 року по 2023 рік була спрямована на середньострокове бюджетне планування на місцевому рівні, а також на зміцнення фінансового рівня місцевих бюджетів та підвищення ефективності системи використання бюджетних ресурсів, згідно соціальних потреб, реформування міжбюджетних відносин. Ця проблема може стати значною перешкодою у економічному зростанні, оскільки реформування усієї економіки проводиться швидше ніж реформування міжбюджетних відносин. Таким чином, покращення економіки держави, загалом, це першочергове завдання, яке розглядається фінансовими органами державного регулювання. Натомість, плануванню місцевих бюджетів приділяється менше уваги, тому що ця система фінансування є недосконалою у плані надходження коштів до місцевих бюджетів. Кошти, що надходять до бюджету розподіляють у відсотковій ставці згідно Податкового кодексу України.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ЗМІЦНЕННЯ ДОХІДНОЇ БАЗИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

3.1. Зарубіжний досвід формування доходів місцевих бюджетів

З врахуванням початкових рівнів розвитку кризових явищ, основна увага приділяється місцевим бюджетам та органом місцевого самоврядування, які сприяють їх раціональному використанню. Проте не слід забувати, що місцевий бюджет, перш за все, характеризується залежністю від державного бюджету, адже не вистачає власних доходів та витратою накопичень, при тому, що не має стимулів у додатковому отриманні доходів

Поглиблення інтеграції України в європейський простір вимагає реформування системи державних фінансів відповідно до принципів регіональної політики Європейського Союзу. Тому завжди актуально вивчати світовий досвід формування бюджету регіональних фінансів.

У різних країнах різна територіально-адміністративні, етнічні, соціальні, історичні умови тощо, що визначають формування відносин між рівнями управління в бюджетній сфері. Залежно від цих умов кожна країна по-своєму вирішує питання бюджетної структури. В загальному у світі є дві форми організації бюджетних систем, це унітаризм та федералізм.

Чіткого визначення бюджетного унітаризму та федералізму в економічній літературі немає. Зазвичай бюджетний унітаризм визначають як форму міжбюджетних відносин, де саме центральна влада проводить активну політику щодо формування фінансів місцевого самоврядування. В унітарних країнах бюджетна система, зазвичай, представлена місцевими та державними бюджетами.

Охарактеризовуючи бюджетну систему, де кожен рівень має свій власний, самодостатній і незалежний бюджет і влада діє в межах закріплених повноважень вживається термін «федералізм». Надзвичайно важливо, що ефективно побудований бюджетний федералізм має регулятивний характер тому це дозволяє оптимально збалансувати необхідні потреби з фінансовими

можливостями. Федеральні країни характеризуються трирівневою бюджетною системою. На відміну від з України розвинені країни не використовують таке поняття, як «консолідовані бюджети адміністративно-територіальних утворень».

За особливостями регулювання міжбюджетних відносин, співвідношення ролей центральних та місцевих органів влади А. Буряченко поділяє найбільш розвинені країни світу на чотири групи (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Основні форми побудови бюджетних систем у світі [5 с.23].

Країни представники	Характеристика групи
Країни Північної Європи, а саме Норвегія, Данія, Швеція і Фінляндія	Регіональна та місцева влада мають високу частку участі у фінансуванні соціальних витрат.
Федеративні держави такі як Австралія, Канада, США; Унітарні держави такі як Великобританія та Японія	Регіональна та місцева влада мають значну самостійність, що опирається на широкі податкові повноваження.
Федеративні держави Західної Європи, а саме Швейцарія, Австрія, Німеччина	Значна самостійність бюджетів різних рівнів при розвинутій системі їх взаємодії та взаємовідносин.
Нідерланди, Греція, Бельгія, Франція, Португалія, Греція, Іспанія, Італія	Місцеві бюджети мають низький рівень автономності та залежать від центрального бюджету.

В загальному доходи місцевих бюджетів розвинених країн складаються із податків та неподаткових надходжень. Податкові доходи бюджету, до складу яких входять доходи від податків, зборів, інших обов'язкових платежів, є основою доходів бюджету. Неподаткові надходження відіграють значно меншу роль у доходах місцевих бюджетів, ніж податкові. В основному формування дохідної бази місцевих органів влади та місцевого самоврядування визначається рівнем децентралізації влади в країні. В багатьох країнах збір доходів залишається відносно централізованим це показують дослідження даних МВФ щодо фіскальної децентралізації приблизно 80 країн за 20 років. Водночас видатки бюджету мають як правило концентрацію на нижчих рівнях

уряду. В залежності від ступеня економічного розвитку, існуючих конституційних механізмів, географічного положення країни визначається її рівень фіскальної децентралізації.

В європейських країнах власні надходження є основним джерелом надходжень до місцевих бюджетів. Так, наприклад, у Фінляндії, Швеції, Австрії, Швейцарії за рахунок власних доходів формується понад 72% доходів місцевих бюджетів, у Норвегії – 55%, в Іспанії – близько 52%, у Франції та Данії – понад 58% (рис. 3.1) В Україні доходи місцевих бюджетів формуються за рахунок власних і закріплених доходів що становить в середньому 44%, це означає, що органи місцевого самоврядування мають недостатній рівень забезпечення та є досить таки залежними від державного бюджету.

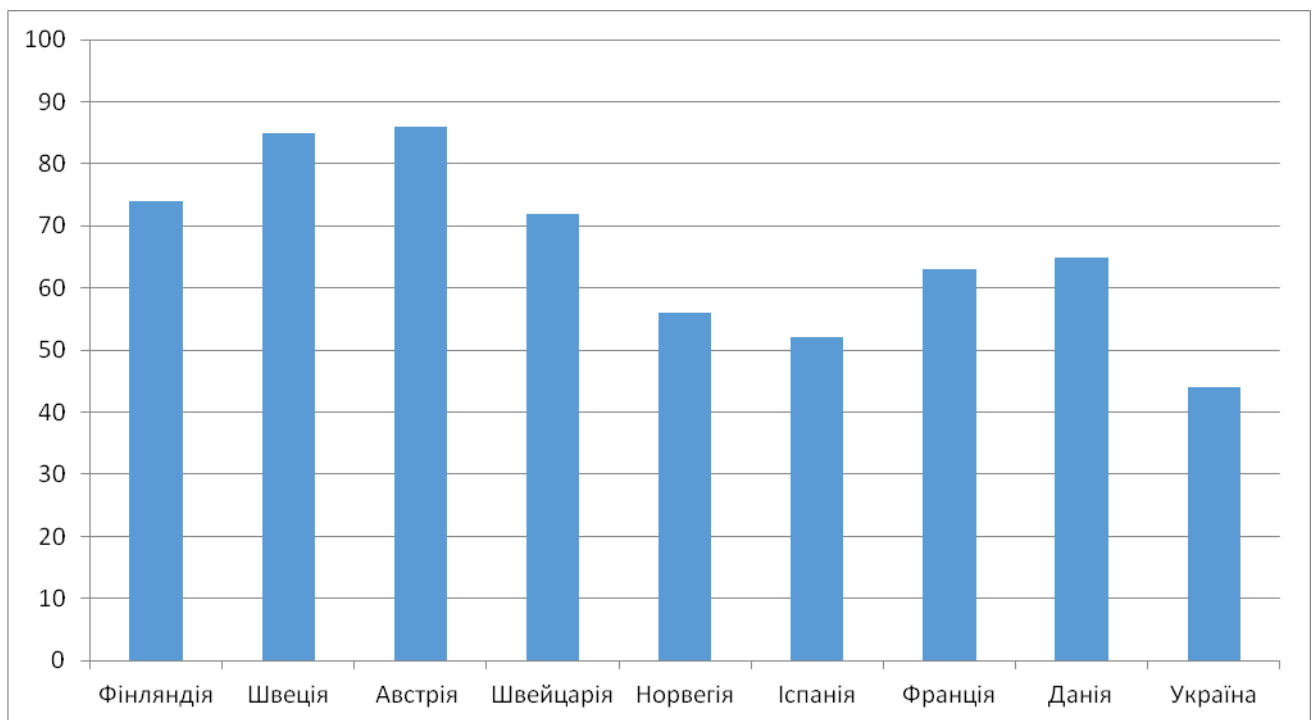

Рис. 3.1. - Частка власних доходів у структурі доходів місцевих бюджетів країн світу, % [13, с.151].

У переважній кількості держав дохідна частина місцевих бюджетів в основному складається з надходжень від сплати місцевих податків і зборів. Тому це завдяки місцевим податкам і зборам фінансується діяльність органів

місцевого самоврядування та забезпечується належне виконання ними завдань і функцій. У загальній сумі власних доходів місцевих бюджетів їх частка становить в Японії – 56%, у Швейцарії – 45%, у США – 67%, у Франції – 49%, в Австрії – 70%. Муніципальні доходи формуються за рахунок місцевих податків і у Німеччині це становить 47%, у Данії – 53%, у Фінляндії – 33%, у Великій Британії – 38%, в Іспанії – 32%, у Норвегії – 44% (рис. 3.2).

В Україні ця частка грошових надходжень від місцевих податків і зборів у загальній структурі власних і загальних надходжень становить близько 16%. Отже, при формуванні доходів місцевих бюджетів України податки та збори місцевого призначення не відіграють істотної ролі.

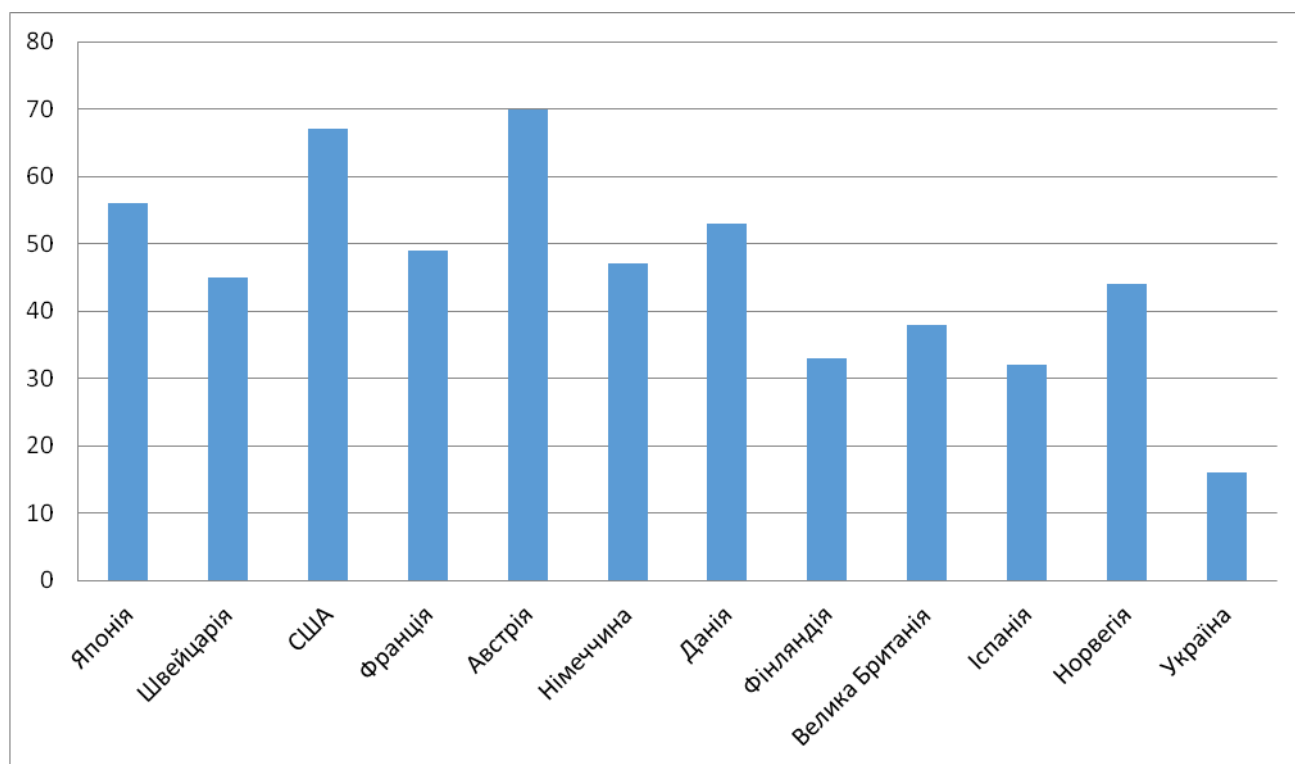

Рис. 3.2 - Частка надходжень місцевих податків і зборів у структурі власних доходів місцевих бюджетів країн світу, % [13, с.152].

Порівняно з власними доходами неподаткові надходження відіграють значно меншу роль у формуванні місцевих бюджетів. До них належать доходи від майна, що перебуває у власності органів місцевого самоврядування, від комунальних підприємств, комерційної діяльності, продажу нерухомості,

штрафів, грошових зборів. Неподаткові надходження до місцевих бюджетів для більшості країн становлять від 10% до 25%. В Україні ж ці надходження протягом 2018- 2021 років коливалися від 11,1% до 16,9%.

Також слід вказати, що першим податком став податок на бідність, що був створений у Англії у XVII ст., що був створений через підвищення кількості жебраків. Спочатку влада намагалася утримувати злидарів за рахунок добровільних пожертвувань громадян, а пізніше уже це стало обов'язком. Головною підставою для його сплати були наявність будь якого майна (землі, будинків, інше), він спрямовувався на допомогу бідним. Пізніше, в залежності від необхідності утворювалися уже й інші податки – шкільний, підтримки лікарень, місцевої поліції та інші.

Основними чинниками формування місцевих бюджетів зарубіжних країн, що вплинули на збільшення дохідної бази є перерозподіл функцій між місцевими та державними бюджетами. Відповідно, формування місцевого бюджету в інших країнах сприяють податкові надходження, також варто зазначити, що в більшості країн це місцеві податки, такі як майнові, промислові.

Таким чином, можна вказати перелік основних категорій формування місцевих бюджетів у країнах Європи: прямий і непрямий податок. Прямий податок формується з податку на доходи фізичних осіб, прибуток корпорацій, нерухомості), такі податки, наприклад, встановлені у Польщі, Швеції, Данії, Британії та інших. Також слід наголосити, що окрім Греції та Іспанії податок на капітал не відіграє важливої ролі у формуванні місцевого бюджету. Непрямі податки, що надходять з імпорту, продажу і тому подібне, переважно присутні у країнах Греції, Іспанії, Франції, Німеччині та інші. Відповідно, система податкових доходів місцевих бюджетів інших країн, то вони створені відповідно до національних особливостей.

Неподаткові доходи також присутні у доході зарубіжних країн. Проте одними із найсуттєвіших будуть доходи від підприємницької діяльності і

власності, прихильниками яких є США, Великобританія, Швеція, та місцеві позики – Німеччина, Бельгія.

Щодо інших неподаткових надходжень, то до них слід віднести штрафи, дохід від майна, що не належить державним органам влади, оплата оренди державного майна, продаж об'єктів муніципальної власності.

Таблиця 3.2.

Дохід від надання послуг

Назва країни	Тип доходу
США	Надання водопостачання, очищення вулиць від сміття, користування каналізацією.
Норвегія	Надання водопостачання, користування каналізацією, користування дитячими садками.
Італія	Надання у користування землі, збір за навчання у школі, ліцензійні збори.
Швеція	Надання водопостачання та електроенергії, утилізацію відходів.

Завдяки збільшенню кількості послуг за які потрібно оплачувати, зменшується вірогідність підняття цін на ці послуги. З однієї сторони така політика є доволі корисною, адже стабільні та низькі ціни є гарантом взаємної співпраці органів державної та місцевої влади з громадянами [1]. Проте збільшення їхньої кількості заставляє задуматися, адже у деяких країнах доводиться оплачувати послуги тоді, коли ними не користуєшся. Яскравим прикладом може слугувати оплата за радіо у Німеччині, адже достатньо наявності самої можливості користуватися такою послугою як радіо, проте реальне використання нікого не цікавить, адже це свідомий вибір громадянина чи користуватися цією послугою.

Слід виокремити податки, в залежності від ступеня влади, що встановлює можливість встановлення місцевого податку [48]:

- власні податки – встановлюються органами місцевої влади та збираються відповідно до території об'єднаної територіальної громади. До таких

податків можна віднести прями та непрямі, а також податок на доходи громадян та підприємств, який має вагоме значення;

- надбавки до державних податків для місцевого бюджету. Цей податок характеризується нарахуванням нарахуванням з центрального бюджету до місцевого, також межі цих надбавок встановлює уряд.

Таблиця 3.3.

Місцеві податки в залежності від об'єкта оподаткування

Назва	Опис	Країна
Місцеві податки на доходи	Поділяються на особисті та корпоративні. Ці податки забезпечують 80-100 % надходжень.	Естонія, Латвія, Литва
Місцеві податки з продажу	Ці податки забезпечують 20-76 % надходжень, також встановлюються на товари та послуги.	США, Японія, Австрія, Іспанія, Греція, Туреччина
Податки на нерухомість	Податки на будь-яке нерухоме майно – земля, будівля, не житлове приміщення і т.д.	США, Канада, Мексика, Нова Зеландія
Інші місцеві податки	Входить у цей перелік – екологічний, сплата за комунальні та інші послуги, що надає місцева влада.	США, Німеччина, Китай, Італія

Таким чином, відбувається інтеграція між закріпленням податкових систем зарубіжних країн та України. Проводиться модернізація податкової системи шляхом постійних реформ. Загалом принцип роботи податкової системи в зарубіжних країнах і України схожий, проте в Україні діє принцип підвищення вартості податків відповідно до фінансового становища. Натомість у зарубіжних країнах вартість податків більш стійкіша, лише присутня більша їхня кількість [51].

3.2. Перспективи вдосконалення формування дохідної бази місцевих бюджетів

В Україні спостерігається досить розвинена система формування дохідної бази, що відображається у детальному аналізі утворення місцевих доходів в умовах децентралізації. Однак ця система включає неузгоджені механізми та інститути, які потребують обов'язкового удосконалення. Збільшення обсягів прибуткової частини місцевих бюджетів свідчить про зростання впливу процесу реформування державних фінансів на розширення їхньої бази. Значна залежність місцевих громад від влади відображається у великій ролі міжбюджетних трансфертів у формуванні територіального бюджету. Хоча реформи для збільшення доходів територіальних громад реалізовані, проте їх структура все ще характеризується значною часткою субвенцій, дотацій і субсидій. Більша частина місцевих бюджетів потребує зміцнення дохідної бази, незважаючи на успішно проведену децентралізацію.

Для поліпшення структури забезпечення територіального самоврядування фінансами необхідно впровадження таких заходів: стимулювання підприємництва для створення достатньої кількості робочих місць, розширення переліку доходів місцевих бюджетів, поліпшення різних систем планування (стратегічної і тактичної) з урахуванням розвитку формування місцевих бюджетів, а також зменшення неофіційного працевлаштування [55].

Важливо зміцнити прозорість та відкритість під час процесу прийняття рішень, починаючи від формування та використання бюджетних ресурсів до аналізу звітності про їх використання, ефективності управління місцевими фінансами та фінансових показників місцевих громад та установ. Необхідно підвищити відповідальність за формування дохідної частини бюджетів та вдосконалити механізми для високоефективного використання бюджетних надходжень. Розширення повноважень органів територіального самоврядування щодо формування та розподілу місцевих бюджетів також є важливим аспектом в цьому контексті.

Необхідно налагодити механізми контролю місцевих рад над фінансовими процесами формування, надходження, розподілу та витрачання доходів з власних джерел. Удосконалення системи формування місцевих бюджетів передбачає обов'язкове використання бюджетних коштів з метою забезпечення фінансової незалежності, стабільності та рівноваги, а також підвищення загальної ефективності у сфері бюджетного управління.

Для підвищення продуктивності процесів формування територіальних бюджетів важливо враховувати прогресивні напрямки бюджетної політики та її взаємодію з планом фінансового та соціально-культурного розвитку, а також збільшувати фінансові обов'язки органів територіальних громад з метою підвищення їхньої ефективності у досягненні поставлених цілей. [57]. Деякі дослідники вважають, що для належного виконання функцій об'єднаними територіальними громадами критично важливим є забезпечення відповідних фінансових стимулів та умов.

Рис. 3.3. Основні цілі, для місцевої влади.

Слід зазначити, що особливості утворення місцевого прибутку є пропорційним розмежуванням ряду повноважень між централізованими і місцевим органами влади [52]. Бюджетна децентралізація позитивно впливає на управління державними та територіальними надходженнями, тому це

ефективний засіб для того щоб розвинути економічну та соціальну сфери як окремого району, так і усієї країни завдяки сприянню фінансової здібності та незалежності місцевих громад, а також формування їх ключових цілей бюджетної політики у перспективі [10]. На мою думку, важливо і в подальшому спрямовувати наукові дослідження на удосконалення ролі місцевих зборів і податків під час утворення доходів місцевих бюджетів.

Користуючись комбінацією специфічних методів планування бюджету залежно від сфери фінансування діяльності територіальних органів, з методами управління бюджетними коштами, як у фінансовій , так і в соціальній сфері, необхідно вирішити ряд проблем, які наведені нижче на рисунку 3.3.

Збільшення ефективності управління бюджетними доходами	Удосконалення системи показників діяльності для того, щоб підвищити якість у наданні послуг для відповідних сфер	Виконання ефективних засобів для енергозбереження
Мета стратегічного плану територіальної громади		
Гарантування стійкого функціонування бюджетних установ і опрацювання заходів, створених територіальними цільовими програмами	Використання заходів для притягання додаткових доходів до бюджету, зокрема гарантуючи ефективно управління комунальними і земельними ресурсами	

Рис. 3.4. Мета стратегічного плану територіальної громади

Для того щоб дохідна база місцевих бюджетів стабільніше формувалася можна спробувати встановити нововведення щодо підвищення управління бюджетними коштами [45]:

1. Встановити найефективніші джерела доходів місцевих бюджетів, які будуть актуальними саме для цієї територіальної громади та розвиватися саме в цьому напрямку.

2. Збалансувати дохідну базу місцевих фінансів щоб органи місцевого самоврядування могли ефективніше формувати план бюджету.
3. Підвищити контроль органів місцевої влади, щоб суб'єкти господарювання сумлінно виконували поставлені перед ними обов'язки та завдання.
4. З метою покращення регулятивно-контролюючої роботи органів місцевої влади, рекомендується встановити середньострокові цілі щодо виконання бюджетного плану.
5. Переглянути нову модель щодо формування бюджету для того, щоб модернізувати регіональне управління на місцевому рівні.

За основними напрямками аналізу стратегічного і соціально-економічного розвитку місцевої громади у відповідності до статті 1 Закону України "Про державне прогнозування і розроблення програм економічного і соціального розвитку України " відображено у рисунку 3.5.

Аналіз бюджету попереднього і поточного року	Прогнозування економічних показників щодо місцевого бюджету	Встановити шляхи ефективного формування дохідної бази комунальних підприємств
Прогнозування на основі аналізу стратегічного і соціально-культурного розвитку територіальної громади		
Дослідити природного, екологічного становища	можливості та трудового	Шляхи запобігання проблемам економічної сфери діяльності

Рис. 3.5. Прогнозування розвитку територіальних громад.

Конституція та Бюджетний кодекс України передбачає модель формування доходів районних та обласних бюджетів [53]. Згідно з Конституцією ці бюджети формуються з коштів Державного бюджету, тому фактично позбавляються власних і закріплених джерел доходів. Ці кошти спрямовані на реалізацію проектів на регіональному рівні, тобто для покращення соціально-економічних та культурних благ громади [47].

Проаналізувавши формування місцевих бюджетів України, для зміцнення їх дохідної частини необхідно, мабуть, потрібно зробити наступне [4]:

- посилити стягнення державних податків із усіх суб'єктів економіки, котрі мають будь-який дохід (без надання корумпованих привілеій як зазвичай спостерігається на державному рівні), до місцевого бюджету за рахунок податків, таким чином щоб вони відповідали вимогам доцільності для розпорядження місцевих органів влади, так, щоб послабити залежність від надходжень з державного бюджету [50];
- збільшити самостійність бюджетних надходжень, що не залежатимуть від міжбюджетних трансферів, що забезпечить більшу самостійність місцевого бюджету;
- удосконалити поетапно систему надходжень до місцевих бюджетів;
- збільшити самостійність у прийнятті рішень органами місцевого самоврядування, з метою формування неподаткових доходів [44];
- приділити особливу увагу екологічним податкам а акцизам, що значно збільшить доходи до бюджету органів місцевого самоврядування;
- удосконалити систему оподаткування нерухомого майна, адже воно підпадає під категорію територіальної прив'язки та відповідає принципу одержаної вигоди (його можна вказати як плату за суспільні блага).

Для того щоб підвищити рівень місцевих бюджетів як основної ланки регулювання соціально-економічних відносин рекомендується змінити планування та формування ресурсів, а також зменшити по максимуму міжбюджетний перерозподіл ресурсів, при тому, що застосовувати перерозподіл виключно у випадку, коли власний потенціал закінчиться. Доцільно вдосконалювати підходи щодо формування місцевих бюджетів для того, щоб забезпечити залежність соціально-економічного розвитку регіонів від його податкового потенціалу та економічного зростання [24].

Оподаткування місцевих бюджетів в Україні має включати в себе системність, автономність, обов'язковість та ефективність, адже саме місцеві бюджети виступають в ролі регулювання ринкових відносин [26].

Відповідно, потрібно враховувати як міжнародну модель формування місцевих бюджетів, так і враховувати власну етнічну цінність. Бо згідно цього на державному рівні можна буде створити механізм розподілу регульованих державних податків. У такому випадку до місцевих бюджетів буде зараховуватися частина, від державних податків, коштів, шляхом відсоткової частини. Тому необхідно враховувати усі законодавчі зміни та діяльність органів місцевого самоврядування для процесу формування та розподілу фінансових ресурсів [46].

Висновки до розділу 3.

1. В загальному доходи місцевих бюджетів розвинених країн складаються із податків та неподаткових надходжень. Податкові доходи бюджету, до складу яких входять доходи від податків, зборів, інших обов'язкових платежів, є основою доходів бюджету. Неподаткові надходження відіграють значно меншу роль у доходах місцевих бюджетів, ніж податкові. Основними чинниками формування місцевих бюджетів зарубіжних країн, що вплинули на збільшення дохідної бази є перерозподіл функцій між місцевими та державними бюджетами. Відповідно, формування місцевого бюджету в інших країнах сприяють податкові надходження, також варто зазначити, що в більшості країн це місцеві податки, такі як майнові, промислові.
2. Для збільшення продуктивності процесів формування територіальних бюджетів потрібно брати до уваги прогресивні напрямки бюджетної політики, а також її взаємодію з планом фінансового та соціально-культурного розвитку, збільшення фінансових обов'язків органів територіальних громад з обов'язковим підсиленням їх ефективності у досягненні цілей. Необхідно налагодити механізм контролю місцевих рад за фінансовими формуваннями, надходженнями, розподілом і витрачанням доходу з власних джерел доходу.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження напрямів удосконалення формування доходів місцевих бюджетів та з урахуванням провідного зарубіжного досвіду нами зроблено наступні висновки та пропозиції щодо зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів:

1. Сукупність коштів та фондів, що спрямовані на соціально-економічний розвиток регіонів відносяться до місцевих фінансових ресурсів. Фінансове забезпечення та соціальний і економічний розвиток господарств є основним змістом, згідно якого використовуються фінансові ресурси і кошти бюджетів. Також потрібно дізнаватися та використовувати на практиці досвід формування бюджетів європейськими країнами, відповідно до якого можна розглянути можливість створення справді дієвого механізму розподілу податків. Використовуючи цю систему буде формуватися відсоток частки від загальнодержавних доходів.
2. Місцеві бюджети формуються завдяки принципам та певних фінансових та правових нормах, що закріплені у чинному законодавстві та регулюються органами державної влади та місцевого самоврядування. Місцевий бюджет включає у собі план дій певної територіальної громади щодо фінансового накопичення, то відповідно до чинного законодавства, вони мають окремо виділену структуру доходів, що поділяються на власні, закріплені та регульовані.
3. Сучасна ситуація у сфері фінансового забезпечення місцевого економічного розвитку доводить, що, фінансова міцність органів місцевого самоврядування, незважаючи на тривале реформування бюджетно-податкової сфери, певною мірою ще залишається декларативною. Однією з вагомих проблем фінансового забезпечення регіонів є залежність місцевих бюджетів від загальнодержавних трансфертів, тоді як досвід розвинених країн світу спонукає до посилення

фіскальної спрямованості муніципальних бюджетів за рахунок адекватної податкової політики.

4. Місцеві податки і збори в Україні тривалий час не виконували своєї основної ролі – забезпечення місцевих бюджетів достатнім рівнем фінансових ресурсів. Тому через місцеві бюджети й до сьогодні перерозподіляється близько половини доходів Зведеного бюджету України. Проведена податкова реформа у напрямку фіскальної децентралізації дещо пожвавила зростання питомої ваги саме місцевих податків і зборів у загальній сумі доходів місцевих бюджетів. Як демонструє зарубіжний досвід, податок на нерухоме майно при використанні раціонального підходу, може стати однією з найважливіших статей дохідної частини місцевих бюджетів. Сьогодні спостерігається тенденція зростання надходжень від оподаткування нерухомості. Внаслідок проведених реформ податкового законодавства, з 1 січня 2016 р. об'єктом оподаткування податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, є об'єкт житлової та нежитлової нерухомості, а базою оподаткування – загальна площа таких об'єктів. Проведені дослідження підтвердили, що фіскальний потенціал податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, є досить потужним, проте проблема полягає у тому, що база даних про вартість об'єктів нерухомості відсутня.
5. Пріоритетними напрямками вдосконалення системи бюджетного регулювання на регіональному рівні мають бути такі: подальша бюджетна децентралізація, формування надійної дохідної частини місцевих бюджетів (вирівнювання дохідних частин бюджетів регіонів); спрощення процесу розрахунку та забезпечення прозорості розрахунку та розподілу міжбюджетних трансфертів; удосконалення системи бюджетного планування й прогнозування; забезпечення ефективної взаємодії між державними органами, органами місцевого самоврядування; збільшення питомої ваги нецільових міжбюджетних трансфертів, оскільки саме вони передбачають збільшення фінансової

автономії місцевих бюджетів; удосконалення механізму використання фінансових ресурсів міжнародних фінансових організацій для підтримки регіонального розвитку.

6. Зниження фінансової забезпеченості виникає через те, що може бути відсутній самий механізм фінансування делегованих повноважень. Відповідно, бо місцева адміністрація не рідко спрямовує кошти з місцевих бюджетів на виконання державних (делегованих) повноважень, які призначені для реалізації місцевих програм. Також на якість формування місцевих бюджетів впливає відсутність можливостей для підвищення ефективності видатків.
7. Завдяки збільшенню кількості послуг за які потрібно оплачувати, зменшується вірогідність підняття цін на ці послуги. З однієї сторони така політика є доволі корисною, адже стабільні та низькі ціни є гарантом взаємної співпраці органів державної та місцевої влади з громадянами. Проте збільшення їхньої кількості заставляє задуматися, адже у деяких країнах доводиться оплачувати послуги тоді, коли ними не користуєшся.
8. Потрібно враховувати як міжнародну модель формування місцевих бюджетів, так і враховувати власну етнічну цінність. Бо згідно цього на державному рівні можна буде створити механізм розподілу регульованих державних податків. У такому випадку до місцевих бюджетів буде зараховуватися частина, від державних податків, коштів.
9. Проведене дослідження зарубіжного досвіду справляння місцевих податків і зборів показало, що у розвинених демократичних державах саме місцеві податки і збори є основою дохідної частини місцевих бюджетів. Питома вага місцевих податкових платежів у світовій практиці сягає близько половини у загальній сумі доходів місцевих бюджетів. У більшості європейських країн справляння місцевих податків і зборів є злагодженим ефективним механізмом, який діє на основі визначених принципів та норм. Вивчаючи можливості застосування зарубіжного досвіду справляння місцевих податкових платежів в Україні, ми дійшли

висновку, що на локальному рівні найважливішими і найефективнішими є майнові податки. Причому найкращим для нашої держави є врахування досвіду майнового оподаткування країн Вишеградської групи, зокрема Польщі, де податок на майно є основою формування доходів місцевих бюджетів. Одним із шляхів реформування місцевого оподаткування також визначено реальну переорієнтацію спрощеного оподаткування на підтримку та розвиток малого бізнесу в Україні. Щодо вітчизняних місцевих зборів, то через їх низьку фіскальну ефективність, пропонуємо їх впровадження лише у тих адміністративно-територіальних одиницях, де їх надходження будуть вагомими. Також до місцевих можна віднести акцизний збір на роздрібний продаж, який показав хорошу тенденцію до зростання надходжень у місцеві бюджети.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В.Л. Чи існує проблема множинності податків / Бюджетно-податкова політика та регіональний розвиток України: матер. Міжн. наук. практ. конф., 22 травня 2015 р. Ірпінь: Вид-во НУДПСУ, 2015. С. 18-20.
2. Аптекарь С., Краснова В. Про формування місцевих бюджетів. *Економіка України*. 2004. №4. С. 42–47.
3. Астапова Г.В., Мірошніченко В.О. Сучасні проблеми аналізу та обґрунтування міського бюджету / Прометей: регіональний збірник наукових праць з економіки: ДЕГІ, Донецьк, ТОВ «Південь-Захід Лтд», 2013. С.291-302.
4. Бондарук Т.Г., Мельничук І.О. Роль міжбюджетних трансфертів у формуванні доходів місцевих бюджетів. *Статистика України*. 2015. № 4. С. 46-52.
5. Буряченко А. Функціональна децентралізація та вдосконалення системи бюджетних відносин. *Фінанси України*. 2014. № 2. С. 19-29.
6. Бюджетний кодекс України. Редакція від 23.10.2022, підстава - 2619-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
7. Венцель В., Герасимчук І., Онищук І. Як виконувалися місцеві бюджети у 2020 році - експертний аналіз. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/13249>
8. Верховна Рада України. Законотворча діяльність в комітетах Верховної Ради України комітет з питань бюджету. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc6_current_main?id=&pid069=229
9. Власюк Н.І. Місцеві фінанси: навч. посіб. / Н.І. Власюк. - К. : Алерта, 2011. 328 с.
10. Габа І.М. «Децентралізація» - деякі плюси і мінуси. *РайонІнфо*. 2014. №1. С.5.
11. Галушко О.С. Формування державного і місцевих бюджетів умовах трансформації економіки. *Фінанси України*. 2010. №5. С. 62-64.

12. Громадський Простір. Місцеві бюджети: експерти проаналізували результати 9 місяців 2019 року. URL: <https://www.prostir.ua/?news=mistsevi-byudzhety-eksperty-proanalizuvaly-rezultaty-9-misyatsiv-2019-roku>
13. Грабчак К.М. Формування дохідної частини місцевих бюджетів: вітчизняний та зарубіжний досвід. /Грабчак К.М., Матвійчук В.І.// *Економіка і організація управління*. 2018. №33(31). С. 149-158
14. Довідка щодо виконання доходів загального фонду місцевих бюджетів за 2023 рік без урахування непідконтрольних Україні територій до 24.02.2022р. (оперативні дані). URL: <https://mof.gov.ua/uk/vykonannia-dokhodiv-mistsevykh-biudzhativ>
15. Зубко Геннадій. Віце-прем'єр-міністр України – Міністр регіонального розвитку, будівництва та ЖКГ. Настільна книга голови ОТГ місцеві бюджети. URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/440/1.pdf>
16. Казюк Яніна, Венцель Віктор. Прес-центр ініціативи «Децентралізація». Місцеві бюджети 2019 – експерти прокоментували особливості закону про Держбюджет. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/10285>
17. Ковельська районна рада. Звіт районного бюджету. URL: <https://kovelskayrada.gov.ua/zvit-raionnogo-byudzhetu-11-27-50-11-11-2021/>
18. Ковшова Олена. Готовність № 1: складаємо проекти місцевих бюджетів. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/ms/2019/october/issue-10/article-104928.html>
19. Лист АМУ. Місцеві фінанси. О.Слобожан презентував бюджетному Комітету пропозиції АМУ до показників Держбюджету на 2021 рік. URL: <https://auc.org.ua/novyna/oslobozhan-presentuvav-byudzhetnomu-komitetu-propozyciyi-amu-do-pokaznykiv-derzhbyudzhetu-na>
20. Лазутіна Л.О. Джерела формування місцевих бюджетів сільських територій в умовах децентралізації. – URL : <http://globalnational.in.ua/archive/6-2015/150.pdf>.

21. Левицька С.О. Впровадження програмно-цільового методу формування бюджетів. *Фінанси України*. 2014. №6. С.33-37.
22. Лісовська А.П., Ганевич Д.М. Формування місцевих бюджетів. *Фінанси України*. 2004. № 7. С. 11–15.
23. Лопушняк Г., Лободіна З., Скибиляк С. Формування доходів місцевих бюджетів. *Світ фінансів*. 2014. №1. С. 131-142.
24. Луніна І.І. Місцеві бюджети України: пошук нових підходів до проведення реформ. *Економіка України*. 2016. №3. С.31-40.
25. Ляшенко Ю.І. Формування бюджетних коштів України в умовах ринкової трансформації економіки. Ірпінь.: Вид-во акад. ДПАУ, 2003. 199с.
26. Малиняк Богдан. Планувати, аби не злидарювати. Правила бюджетування для ОТГ. URL: <https://uplan.org.ua/analytics/planuvaty-aby-ne-zlydariuvaty-pravy-la-biudzhetuvannia-dlia-oth/>
27. Маркович Галина. Особливості формування бюджетів об'єднаних територіальних громад - роз'яснення експерта. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/3958>
28. Мінфін. Зведений бюджет. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/>
29. Міністерство фінансів України. Місцеві бюджети. URL: <https://mof.gov.ua/uk/local-budgets>
30. Міністерство фінансів України. Про особливості складання проектів місцевих бюджетів на 2021 рік. URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/attachment/document/684/%D0%9C%D1%96%D0%BD%D1%84%D1%96%D0%BD.%D0%9E%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96-%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%9C%D0%91.pdf>
31. Місцеві бюджети – що з виконанням за перші три місяці повномасштабної війни? Юлія Маркуц, Ліна Задорожня. URL:

- <https://voxukraine.org/mistsevi-byudzhetny-shho-z-vykonanniam-za-pershi-try-misyatsi-povnomasshtabnoyi-vijny/>
32. Міністерство фінансів України. Про особливості складання проєкту місцевого бюджету на 2020 рік та прогнозу місцевого бюджету на 2021 – 2022 роки. URL: <https://buhgalter.com.ua/upload/news/2019/9/Lyst.pdf>
33. Місцеві фінанси. АМУ: Бюджетна декларація має спрямовуватися на зміцнення фінансової спроможності місцевого самоврядування. URL: <https://auc.org.ua/novyna/amu-byudzhetna-deklaraciya-maye-spryamovuvatysya-na-zmicnennya-finansovoyi-spromozhnosti>
34. Місцеві фінанси. АМУ: Мінфін звітує про Державний бюджет України за 2019 рік у інтерактивному режимі. URL: <https://www.auc.org.ua/novyna/minfin-zvituye-pro-derzhavnyu-byudzhet-ukrayiny-za-2019-rik-u-interaktyvnomu-rezhymi>
35. Настільна книга голови ОТГ. Місцеві бюджети. URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/440/1.pdf>
36. Набатова Ю. О., Ус Т. В. Формування місцевих бюджетів в умовах децентралізації фінансових ресурсів. *Електронне фахове видання «Ефективна економіка»* 2015, №5. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=410071>
37. Наказ Міністерства фінансів України від 02.06.2021 № 314 «Про затвердження Типової форми прогнозу місцевого бюджету й Інструкції щодо його складання». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0879-21#Text>
38. Непочатенко О.О. Фінанси підприємств: підручник / О.О. Непочатенко, Н.Ю. Мельничук. Київ : Центр учбової літ., 2013. 504 с.
39. Ніколаєва О. М. Місцеві фінанси : навч. посіб. / О. М. Ніколаєва, А. С. Маглаперідзе. – К. : Центр учбової літератури, 2013. 354 с.
40. Проєкт Закону України «Про Державний бюджет України на 2022 рік». Інформація про економічне становище держави та основні прогнозні

- макропоказники економічного і соціального розвитку України. URL: <https://www.apteka.ua/article/609673>
41. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Прийняття від 01.04.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text>
42. Про внесення змін до розділу VI "Прикінцеві та перехідні положення" Бюджетного кодексу України щодо посилення гнучкості місцевих бюджетів та підвищення оперативності прийняття рішень. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2390-20#Text>
43. Овчаренко А., Бочі А., Поворозник В. Особливості формування та виконання бюджету об'єднаних територіальних громад. URL: https://icps.com.ua/assets/uploads/images/images/eu/t_ormuвання_vikon_budjet_final.pdf
44. Онищенко Віктор. Місцеві фінансові органи. URL: <https://www.budgetnyk.com.ua/article/1281-mstsev-fnansov-organi>
45. Онищенко Віктор. Програмно-цільовий метод в ОМС. URL: <https://www.budgetnyk.com.ua/article/1280-programno-tsloviy-metod-v-oms>
46. Онищенко Віктор. Структура місцевих бюджетів у 2021 році. URL: <https://www.budgetnyk.com.ua/article/126-struktura-mstsevih-byudjetv-u-2021-rots>
47. Онищук І. Аналіз місцевих бюджетів за 2023 рік. URL: <https://hromady.org/analiz-miscevih-byudzhetiv-za-2023-rik/>
48. Укрінформ. Мультимедійна платформа іномовлення України. Бюджети громад: як добитися ефективності. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3210139-budzeti-gromad-ak-dobitisa-efektivnosti.html>
49. Сахно Т.А. Економічне забезпечення діяльності об'єднаних територіальних громад. *Бізнес Інформ*. 2020. № 1. С. 135-142.
50. Ткачик Ф.П. Вплив податкових інструментів фіскального федералізму на соціально-економічний розвиток територіальних громад. *Міжнародний*

науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки». 2022. №5.
URL: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2022-5-8021>

51. Чорна Н. Зарубіжний досвід формування місцевих бюджетів та можливості його застосування в Україні. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/734>
52. Чугунов О. І. Бюджети місцевого самоврядування як інструмент соціально-економічного розвитку територій. *Економічний вісник університету*. 2014. Вип. 23 (1). С. 262-266.
53. Шаповалов Олександр. Селищний голова Воскресенської об'єднаної територіальної громади. ПРОГНОЗ бюджету Воскресенської об'єднаної територіальної громади на 2021-2022 роки. URL: <https://voskresenska.rada.today/wp-content/uploads/2019/12/prognoz.pdf>
54. Шокало Костянтин. Звідки і скільки: гроші місцевих бюджетів України. URL: <https://centreua.org/mistsevi-byudzhety/zvidki-i-skilki-groshi-miscevih-byudzhativ-ukrayini/>
55. Шевченко О. Бюджетно-фінансова децентралізація у контексті підвищення ефективності управління регіонами. URL: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/april08/9.htm>.
56. Шеремет О.О. Фінансовий аналіз : [навч. посіб.] / О.О. Шеремет К.: Міленіум, 2003. 160 с.
57. Школьник І. О. Фінансовий аналіз. Київ: Центр учбової літератури. 2016. 368 с. URL: <http://cul.com.ua/preview/fash.pdf.75>
58. Юрченко К., Гудзь Г. Які ризики децентралізації? URL : <http://blog.liga.net/user/kyurchenko/article/17090.aspx>.
59. Яворський В. Зарубіжний досвід формування доходів місцевих бюджетів. *Актуальні питання фінансової науки та практики: збірник наукових праць кафедри фінансів ім. С. І. Юрія Західноукраїнського національного університету*. Вип. 1. Тернопіль: ЗУНУ, 2024.
60. Яворський В. Перспективи вдосконалення формування дохідної бази місцевих бюджетів. *Фінансове забезпечення сталого розвитку: збірник*

наукових праць кафедри фінансів ім. С. І. Юрія Західноукраїнського національного університету. Вип. 3. Т. 2. Тернопіль: ЗУНУ, 2023.

61. Яворський В. Концептуалізація доходів місцевих бюджетів. *Актуальні питання фінансової науки та практики: збірник наукових праць кафедри фінансів ім. С. І. Юрія Західноукраїнського національного університету*. Вип. 1. Тернопіль: ЗУНУ, 2024.
62. Януль І.Є. Застосування програмно-цільового методу формування бюджетів. *Фінанси України*. 2013. № 8. С. 19 – 21.
63. Яресько Н. Ресурс місцевих бюджетів на 2019 рік. URL: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=247868006&cat_id=24426429.
64. Kondrashov O. M., & Malyshko V. V. (2019). Формування місцевих бюджетів в умовах адміністративно-територіальної реформи в Україні. *Економічні горизонти*. №4(11), С.85–92. URL: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.4\(11\).2019.213496](https://doi.org/10.31499/2616-5236.4(11).2019.213496)